

Barnfamiljers fattigdom i ett föränderligt samhälle

– en kvalitativ studie om subjektiv fattigdom, risker och copingstrategier

Jennifer Holmbäck

Pro gradu-avhandling i socialpolitik
Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier
Åbo Akademi
Handledare: Marja Lindberg
Vasa 2023

Abstrakt

Jennifer Holmbäck

2023

Barnfamiljers fattigdom i ett föränderligt samhälle – en studie om subjektiv fattigdom, risker och copingstrategier

Avhandling för magisterexamen i socialpolitik

78 sidor

Vasa: Åbo Akademi. Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier.

Barnfamiljers fattigdom innebär inte endast bristande ekonomiska resurser. Social ojämlikhet mellan barnfamiljer i Finland förekommer. Ojämlikheten leder till utanförskap och illabefinnande för familjerna med lägre inkomster. Välfärdsstatens familjepolitik ska säkerställa föräldrarnas mentala och materiella resurser till föräldraskapet. En del barnfamiljer hamnar ändå att ta till egna strategier för att klara en vardag som utmanas av t.ex. hälsomässiga och ekonomiska bekymmer. Familjer som är sämre bemedlade består ofta av föräldrar med en låg utbildning, svagt hälsotillstånd, lågavlönade arbeten eller ensamstående föräldrar. Inom socialt arbete med barnfamiljer finns möjligheter att öka välbefinnandet som tenderar att bli försvagat när pengarna inte räcker till. Tidiga interventioner från samhället kan förebygga allvarigare problem och spara samhället pengar.

Magisteravhandlingens teoretiska referensram består av tidigare forskning och teorier om fattigdom, subjektivt välbefinnande, risker, coping och socialt arbete. Syftet med avhandlingen har varit att förklara barnfamiljers fattigdom i dagens Finland. Det diskuteras och analyseras hur barnfamiljer upplever den subjektiva fattigdomen, vilka risker som finns inom samhället och familjen för att bli fattig samt vilka copingstrategier som används för att hantera fattigdomen. Den empiriska delen i avhandlingen består av en kvalitativ innehållsanalys som gjorts för att undersöka forskningsfrågorna.

Materialet *Arkipäivän kokemuksia köyhydestä -kirjoituskilpailu 2019* innehåller berättelser om fattigdom i dagens Finland. Utifrån dessa har jag som resultat kommit fram till att barnfamiljer upplever fattigdom som utanförskap, skam, konsumtionsbrist och ett försvagat välbefinnande. Risker för att bli fattig beskriver deltagarna som svaga arbetsförhållanden, ensamt föräldraskap, sjukdom och stramhet i det sociala trygghetssystemet. Copingstrategier som används är ekonomiska och tankemässiga copingstrategier, sociala nätverk samt hjälp från samhället. Resultaten stämmer väl överens med tidigare forskning och bidrar till en djupare förståelse av barnfamiljers fattigdom.

Indexord: Fattigdom, copingstrategier, barnfamiljer, risker, subjektivt välbefinnande, socialt arbete

Innehåll

Abstrakt	1
1. Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställningar	2
1.2 Disposition.....	3
2. Teoretisk referensram	4
2.1 Fattigdom som ett socialt problem	4
2.1.2 Barnfamiljers fattigdom i dagens Finland.....	9
2.1.3 Subjektiv fattigdom.....	12
2.2 Risker.....	14
2.2.1 Samhälleliga risker.....	16
2.2.2 Familjerelaterade risker	17
3. Subjektivt välbefinnande	21
3.1 Barnfamiljers subjektiva välbefinnande och fattigdom.....	22
3.2 Coping	25
3.3 Barnfamiljers coping vid fattigdom	27
4. Socialt arbete	31
4.1 Socialt arbete bland barnfamiljer.....	33
4.2 Ekonomiskt socialt arbete.....	36
5. Metod och material	39
5.1 Analysmetod.....	41
5.2 Etiska aspekter.....	45
5.3 Reliabilitet och validitet.....	45
6. Resultat	48
6.1 Subjektiv fattigdom	48
6.2 Risker.....	55
6.3 Copingstrategier.....	60
7. Diskussion	65
7.1 Resultatdiskussion	65
7.2 Metoddiskussion.....	68
7.3 Avslutande diskussion	69
Material	72
Litteratur	72

1. Inledning

I denna magisteravhandling förklaras barnfamiljers fattigdom i dagens Finland. Fattigdomens orsaker och dess konsekvenser för välbefinnande analyseras och diskuteras. Det diskuteras också vad socialt arbete kan erbjuda i synnerhet barnfamiljer i fattigdom. Enligt Kallio & Hakovirta (2020) mår barn i Finland idag ekonomiskt, socialt och hälsomässigt bättre än någonsin. Trots denna allmänna bild av välstånd och välbefinnande finns det i Finland också socialt utsatta och fattiga barnfamiljer. Dessa familjer är målgruppen i min avhandling. Antalet barn som lever i fattiga hushåll har ökat från mitten av 1990-talet till 2010-talet. Dessutom har barns ekonomiska välbefinnande försvagats under 2000-talet i familjer med endast en vuxen. Social utsatthet och fattigdom är omfattande begrepp som inte kan förstås med endast en avgränsning. Social utsatthet innebär ofta brist på ekonomiska resurser, samtidigt som det också innebär brister i individens sociala och hälsomässiga välbefinnande. Jag analyserar barnfamiljers fattigdom utifrån tre forskningsfrågor. Materialet jag analyserar är berättelser från en finländsk skrivtävling *Arkipäivän kokemuksia köyhydestä -kirjoituskilpailu 2019* (Turunen & Isola, 2019).

När staten inte längre förmår skydda de mest socialt utsatta familjerna med olika åtgärder, måste familjerna själva utveckla strategier för att klara vardagen. Vilka copingstrategier som används av fattiga barnfamiljer analyseras. Lindberg, Nygård, Nyqvist & Lammi-Taskula (2021) har funnit att ekonomisk stress inte är det som mest påverkar föräldrars oro över sina copingstrategier i tider av en nationellt hårdare ekonomi. Deras studie visar att år 2012 när recensionen fortfarande satte ekonomisk press på barnfamiljer var hälsotillstånd, balans mellan arbete och familj samt att leva i ett parförhållande viktiga faktorer för copingen. Avsaknad av dessa faktorer analyseras i avhandlingen som familjerelaterade och samhällseliga risker för fattigdom. Hur avsaknaden av faktorerna påverkar välbefinnandet och hur familjerna själva beskriver fattigdomen analyseras.

Det finländska sociala trygghetssystemet med bl.a. sociala förmåner och dagvård kan enligt Lindberg m.fl. (2021) inte helt täcka upp för de nya sociala risker som barnfamiljer plötsligt kan möta. Nya risker är t.ex. skilsmässa, långtidssjukdom eller ensamt föräldraskap. Ensam föräldraskap utgör en större risk för att hamna i fattigdom, medan föräldrar som lever i tvåsamhet har lättare såväl ekonomiskt som mentalt att kämpa med en knapp ekonomi. Att ha ett arbete stärker copingstrategierna för föräldrar. Sjukdom försätter barnfamiljer i ojämlikhet och

fattigdom och gör det svårare att hantera den ekonomiska stressen i vardagen. Det har också länge varit aktuellt inom finländsk politik med en försörjarmodell som är inriktad på två försörjare. Mammor upplever oftare oro över sina copingstrategier än pappor och en förklaring kan vara att de har lägre inkomster än sina män. År 2020 var andelen barn i hushåll med låga inkomster 114 300 enligt Statistikcentralen (Kallio & Hakovirta, 2020).

Man kan prata om sociala problem när ett fenomen såsom fattigdom bland barnfamiljer utgör en grupp som kan urskiljas i samhället och som anses bör angripas med politiska och samhällliga åtgärder (Meeuwisse & Swärd, 2013). Enligt Juby & Rycraft (2004) kan interventioner såsom hjälp från tredje sektorn åt familjer med bristande familjedynamik spara samhället pengar i form av de utgifter som en splittrad familj medför med t.ex. vård utanför hemmet åt barnen. Socialt arbete är en profession som på olika sätt kan stödja familjer i fattigdom när det finns faktorer som är skadliga för välbefinnandet (Halme & Perälä, 2014). När socialarbetare är medvetna om vad som bidrar till familjers motståndskraft vid motgångar, s.k. resiliens, kan stabiliteten och bibehållandet av familjerna ökas. Många studier om fattigdom visar enligt Juby & Rycraft på en ökad risk för mentala problem. De mentala problemen ökar i sin tur risken för problematisk familjedynamik och familjevåld. Skyddande faktorer trots stressorer från omgivningen innebär en bättre resiliens för familjerna. Socialarbetare kan identifiera färdigheter och särdrag som saknas hos sina klienter. Socialt arbete hänger därmed samman med de andra teoretiska delarna i avhandlingen såsom välbefinnande och coping.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med avhandlingen är att beskriva barnfamiljers fattigdom i dagens samhälle. Detta övergripande syfte delar jag upp i mina forskningsfrågor. Jag ämnar därmed reda ut hur barnfamiljer i dagens Finland upplever fattigdom, vilka risker de möter då de hamnar i fattigdom samt med vilka copingstrategier de hanterar fattigdomen. Jag diskuterar också hur det subjektiva välbefinnandet påverkas av låga inkomster samt vilka möjligheter socialt arbete har att erbjuda barnfamiljer i fattigdom. Följande forskningsfrågor ämnar jag reda ut i magisteravhandlingen:

1. Hur upplevs den subjektiva fattigdomen av barnfamiljerna?
2. Vilka risker finns i samhället och inom barnfamiljer för fattigdom?
3. Vilka copingstrategier använder barnfamiljer som lever i fattigdom?

1.2 Disposition

Till en början definieras fattigdom som ett socialt problem i kapitel 2.1. Sedan beskrivs barnfamiljernas fattigdom i Finland (2.1.1). Begreppet fattigdom avgränsas i avhandlingen till perspektivet subjektiv fattigdom, som förklaras teoretiskt i kapitel 2.1.2. I kapitel 2.2. diskuteras risker för barnfamiljers fattigdom och riskerna har jag delat in i två stycken underkapitel (2.2.1 och 2.2.2). I kapitel 2.3 definieras subjektivt välbefinnande och sedan barnfamiljernas subjektiva välbefinnande vid fattigdom (2.3.1). Coping som begrepp samt barnfamiljers copingstrategier diskuteras i kapitel 2.3.2 och 2.3.3. Socialt arbete som profession presenteras i kapitel 3, varpå jag diskuterar socialt arbete som specifikt är till för barnfamiljer samt det ekonomiska sociala arbetet (3.1. och 3.2). I empiriska delen redogör jag för vilket material och vilken analysmetod jag använt när jag analyserat datamaterialet. Etiska aspekter, reliabilitet och validitet ingår också i metodkapitlet. Sedan kommer resultatkapitlet som jag delat in i tre delar enligt forskningsfrågorna. I avhandlingens avslutande diskussionskapitel diskuterar jag först resultaten, sedan metoden och till sist kommer en reflekterande diskussion om avhandlingens teman.

2. Teoretisk referensram

Teoridelen i avhandlingen är indelad i fyra huvudsakliga delar. Till först förklaras fattigdom som ett socialt problem, barnfamiljernas fattigdom och subjektiv fattigdom. Sedan beskrivs de risker som finns i samhället och inom familjerna som leder till fattigdom. Därefter definieras subjektivt välbefinnande som begrepp och barnfamiljers subjektiva välbefinnande vid fattigdom, efter vilket jag definierar begreppet coping och dess betydelse för välbefinnandet under ekonomiska svårigheter. Slutligen förklarar jag vad socialt arbete är som profession och redogör specifikt för socialt arbete som är riktat till barnfamiljer och som är ekonomiskt.

2.1 Fattigdom som ett socialt problem

I detta kapitel förklarar jag vad som menas med sociala problem och på vilket sätt fattigdom är ett socialt problem. Jag diskuterar hur fattigdomen sett ut i Finland efter 1990-talets recension enligt forskningen. Fattigdom kan lindras och bekämpas med samhällliga åtgärder eftersom det är ett socialt problem som berör flera och är skadligt för samhälle och individ. Därför tar jag upp hur man minskar fattigdom på internationell och politisk nivå samt hur socialarbetare kan lindra fattigdom på individnivå. Någon entydig definition av vad ett socialt problem är finns inte, utan sociala problem förklaras och kan förstås med flera definitioner. Nationalencyklopedin (u.å.) belyser brister i befolkningens levnadsförhållanden i sin definition: "Sociala problem, brister i en befolknings levnadsförhållanden som gäller så många människor att staten eller enskilda organisationer anses böra ingripa. Det kan gälla minimikrav på hälsa, föda, bostad och arbetsförhållanden men också en rimlig grad av rekreation, säkerhet till liv och egendom samt mänskliga friheter. Jfr socialpolitik och välfärd". Enligt Statistikcentralen (2023) levde 16,3 procent av hushållsbefolkningen, dvs. 894 000 personer, i risk för fattigdom eller social utestängning år 2021. Jämfört med år 2020 ökade personer inom riskzonen med 117 000 till år 2021. Faktorer som tagits i beaktande vid bedömning av risk för fattigdom eller social utestängning är om hushållet har låga inkomster, låg arbetsintensitet eller om det finns allvarlig materiell och social fattigdom.

Enligt Meeuwisse & Swärd (2013) handlar sociala problem om missförhållanden som är skadliga för enskilda individer, grupper eller samhället i stort. Även när olika befolkningsgrupper anses vara utsatta och i behov av samhällets insatser talas det om sociala problem. Ett socialt problem anses kunna hänföras till en sfär i samhället och fattigdom kopplas till den sociala sfären med (störda) sociala relationer mellan olika grupper eller individer och samhället. Enligt flera definitioner måste ett problem för att vara socialt omfattas av ett antal personer och en grupp bör kunna urskiljas. Om gruppen anses öka kan ett begränsat antal personer eller en minoritet räknas som ett socialt problem. Enligt vissa definitioner måste det vara en större grupp medborgare som ser företeelsen som problematisk samt att det krävs en viss synlighet av företeelserna. Med en del definitioner menas att det är först då en negativ situation, företeelse eller kategori uppfattas som möjlig och önskvärd att angripa med socialpolitiska eller professionella åtgärder som det är ett socialt problem.

I stället för att endast tala om sociala problem som är ett något diffust begrepp lyfter Meeuwisse & Swärd (2013) fram *social exkludering* som knyter an till nutida utveckling med ökade klyftor i samhället i spåren av globalisering, migration och övergång från industrisamhälle till informationssamhälle. Inom EU används begreppet *social exklusion* för att beskriva andelen utsatta i medlemsländerna. Alternativa begrepp till sociala problem används för att man vill belysa vissa perspektiv och för att de har en tydligare precision. Därtill är sociala problem i Norden oftast associerade till problem som socialvården tar itu med. Inom social- och välfärdspolitik pratar man dock om andra definitioner. Sociala problem i den nordiska kontexten knyter an till vissa av socialvårdens arbetsuppgifter eller klientgrupper, såsom missbrukarvård eller mottagare av utkomststöd. Hur problem definieras och betraktas påstås kunna ha stor betydelse för vilka åtgärder som sätts in vid sociala interventioner. Åtgärder har tagits i bruk under årens lopp för att lösa, lindra, reglera eller förebygga olika sociala problem. Motiveringar till åtgärderna kan vara t.ex. rättvisa, jämställdhet och solidaritet, men också individens eller samhällets bästa eller att förebygga framtida problem.

Saari (2015) hävdar att fenomen som är ett problem för individen kan omvandlas till ett socialt problem när det flyttas från den privata sfären till den allmänna och fenomenet blir ämne för samhällelig förändring. Samma fenomen kan av någon ses som ett individuellt problem som individen själv skall lösa, medan en annan ser det som ett socialt problem som bör angripas med

samhälls- och socialpolitik. Man kan prata om social utsatthet när grundläggande behov inte uppfylls och individens fysiska hälsa och personliga autonomi ständigt eller upprepat brister. Att se på olika behov som individen går miste om vid fattigdom hjälper att definiera problemet, men det lämnar också tolkningsmöjligheter. Med objektiva och subjektiva perspektiv på fattigdom möjliggörs en mer specifik definition. Objektiva mätningar är oberoende av individens tolkningar och här utvärderas t.ex. boendestorlek, längd på arbetslöshet, inkomster och tillgången och kvaliteten av t.ex. social- och hälsovård eller utbildning. I subjektiva mätningar är livskvaliteten mätare på fattigdom och kan även användas i mätningar av socialskydd och samhällsmedborgarskap som ett mått på individens egna tolkning av sin livssituation.

Som vidare förklaring av fattigdom använder Kallio & Hakovirta (2020) den brittiska pionjären inom fattigdomsforskning Peter Townsends (1979) definition av fattigdom. Townsend definierar fattigdom som bristen på sådana resurser som möjliggör funktion i det samhälle man lever i på ett normalt och allmänt accepterat sätt. Detta lyfter delvis fram varför det är skäl att prata om fattigdom också i en finländsk kontext. De som anser att det inte finns verkligt fattiga människor i Finland avser den absoluta fattigdomen (bristen på grundläggande förnödenheter). Med Townsends definition av fattigdom fästes uppmärksamhet vid det att vi människor lever i olika samhällen och det väsentliga handlar om hur väl man kan fungera i sitt eget samhälle. Förutom avsaknaden av materiella ting kan fattigdom också betyda brister i funktionsförmågan och handlingsmöjligheter samt socialt utanförskap och då kan man prata om relativ fattigdom.

Angående fattigdomen i Finland förklarar Eskelinen & Sironen (2017) att efter 1990-talets recension slapp inte alla finländare med i den ekonomiska tillväxten och den relativa fattigdomen har växt jämnt från mitten av 1990-talet framåt. Den starkaste ökningen av låginkomstgrad har berört de socioekonomiska grupper vars huvudsakliga inkomstkälla har varit olika inkomstöverföringar och förmåner. Den relativa fattigdomen var som störst i landet år 2008 och 2010 då hushåll med låga inkomster var ca 14 % av befolkningen. Efter år 2010 har antalet dock minskat något. Gränsen för fattigdom för ett hushålls inkomster med en person var år 2015 ca 1 185 euro per månad. Genom att följa upp årligen antalet låginkomsttagare får man också en bild av långvariga låga inkomster. Som långvariga låginkomsttagare räknas de personer som under de tre senaste åren åtminstone två gånger levt under fattigdomsgränsen. Fattigdom som är tillfällig och övergående kan vara överkomlig, men om den pågår länge blir den ofta djupare.

Vaalavuo & Moisio (2014) förklarar att Finland varit ett land med små inkomstskillnader och är det fortfarande internationellt sett. Som nordiskt land ligger dock inkomstskillnaderna närmare andra europeiska länder. Även Isola & Suominen (2016) påpekar att i Europa upplever i medeltal 12 % av befolkningen allvarlig materiell brist, med denna siffra i Finland är endast 2,9 %. Att se på inkomstfördelningar är viktigt enligt Vaalavuo & Moisio, eftersom inkomstskillnader också säger mycket om andra former av ojämlikhet, såsom politisk makt samt hälsans och utbildningens fördelning i samhället. Om det finns stora inkomstskillnader i samhället handlar det inte enbart om dålig levnadsstandard hos människorna i botten av inkomstfördelningen. Det har negativa ekonomiska, politiska och sociala följder. Därtill har forskning påvisat att inkomstskillnader i sig har samband med svagt välbefinnande i många mätningar.

Enligt Eskelinen & Sironen (2017) har politiska åtgärder för att minska fattigdom varierat i finländska regeringars program från 1990-talet fram till idag. Den centrala åtgärden för minskning av fattigdom i ett samhälle är att pengarna skall fördelas mera jämnt genom skatter och inkomstöverföringar. Utan inkomstöverföringar vore fattigdomen mycket värre för låginkomsttagare. Eftersom fattigdom och ojämlikhet är mångfacetterade problem, behövs åtgärder från alla håll i samhällspolitiken för att kunna förebygga och lindra problemen. Ett exempel på detta är makrofinanspolitiken som innehåller aktiv arbetsmarknadspolitik, offentlig sysselsättning, inkomstpolitik och en politik som uppmuntrar till sysselsättning.

Vaalavuo & Moisio (2014) nämner EU:s 2020- tillväxtstrategi där minskning av fattigdom är en viktig del i den inkluderande ekonomin där alla drar nytta av ekonomisk tillväxt. Socialpolitik som minskar fattigdom och inkomstskillnader ses inte längre som skadlig för den ekonomiska tillväxten utan tvärtom. Ojämlikhet däremot skadar tillväxten om de personer som är i botten av inkomstfördelningen lider av dålig hälsa, låg produktivitet och en utbildning som inte investeras tillräckligt i. Fastän det emellanåt är tvetydigt att fastslå riktningen mellan inkomstskillnader och ekonomisk tillväxt, visar Berg & Ostrys (2011, refererad i Vaalavuo & Moisio, 2014) studie att en hållbar och långvarig tillväxt har samband med utjämning av inkomstfördelningen.

Socialt arbete är en profession som möjliggör interventioner för sociala problem. Det sociala arbetets värdegrunder är av relevans för insikter i hur det kan angripa fattigdom som är ett socialt problem. Kananoja, Lähteinen & Marjamäki (2011) använder den internationella organisationen för socialt arbetes (International Federation of Social Workers) definition av professionen. Det

sociala arbetets uppgift är enligt den bl.a. att förbättra bristfälliga sociala förhållanden och svåra livssituationer samt att stärka svaga individer och grupper förutsättningar till funktion och delaktighet. Socialt arbete är till sin natur ett förändringsarbete. Till näst beskriver jag mer specifikt hur socialt arbete kan hjälpa fattiga individer och stärka deras resurser till ett bättre liv.

Viitasalo (2019) beskriver hur det sociala arbetet kan främja den ekonomiska situationen för klienter med en svag ekonomisk ställning. Hon poängterar att enbart kännedom kring den ekonomiska situationen inte räcker för att socialarbetare skall kunna stärka den ekonomiska funktionsförmågan. Det behövs en förståelse av hur olika livsskeden och livssituationen kombinerat med socioekonomisk status och kulturella faktorer påverkar det ekonomiska beteendet. En kartläggning med klienten av arbetsmarknad, boende, faktorer som påverkar hälsan, ekonomihantering, inkomster, förmåner, tjänster och vad som utgör socialt kapital behövs. Utvärderingen och lösningarna kan då bli effektiva. Ett helhetsmässigt närmandesätt mot klienten tar också de psykosociala faktorerna i beaktande.

Enligt Viitasalo (2019) följer känslor av skam, hjälplöshet och värdelöshet med de ekonomiska svårigheterna. Långvariga problem med ekonomin kan få människor att tappa tron på sina egna förmågor. Att sköta ekonomin kan bli ytterst betungande för de som t.ex. har hälsoproblem som från tidigare belastar vardagen. För att kunna stärka individens resurser krävs därmed psykosociala kunskaper av socialarbetaren. Ett fördomsfritt och förstående bemötande utgör kärnan i arbetet med ekonomiskt sårbara individer. I forskning har det framgått att ett sådant stöd och agerande har upplevts som den bäst betjänande servicen för bl.a. skuldsatta klienter. Hjälpen har fötts ur interaktionen mellan socialarbetare och klient. Även Schröder (2020) betonar vikten av socialarbetarens emotionella arbete med mottagaren av service för att kunna skapa en emotionell atmosfär och dessutom potential för lärande och utveckling hos klienten. Det förutsätter också att socialarbetaren bör vara medveten om klientens skam som uppstått till följd av att dennes liv inte faller inom ramen för normativa förväntningar i samhället. Schröder menar att emotionella reaktioner från socialarbetaren kan väcka emotionella reaktioner inom klienten och resurser implementeras i livssituationen (empowerment). Sammanfattningsvis var detta kapitel en beskrivning av fattigdom som ett socialt problem, den finländska fattigdomen samt vilka åtgärder som finns inom politiken och socialt arbete. I nästa kapitel övergår jag till hur fattigdomen ser ut för barnfamiljerna som är fokusgruppen i avhandlingen.

2.1.2 Barnfamiljers fattigdom i dagens Finland

I detta underkapitel lyfter jag fram när en barnfamilj anses vara fattig i dagens Finland. Jag fäster uppmärksamhet vid vad fattigdomen beror på och vilka förändringar i sociala trygghetssystemet som har en inverkan på barnfamiljernas ekonomiska läge. Lindberg, Nygård & Nyqvist (2018) lyfter fram att Finland tillhör den nordiska välfärdsmodellen och inom dess ram ingår att erbjuda alla invånarna generösa system med inkomstöverföringar och välfärdstjänster. Med hjälp av dessa ska fattigdom förhindras och jämlikhet är målet. I Social- och hälsovårdsministeriets (2013, s.9) broschyr om barn- och familjepolitik står att "målet för familjepolitiken i Finland är att ge barnen en trygg och säker uppväxtmiljö och säkerställa att föräldrarna har materiella och mentala möjligheter att bilda familj och fostra barn". Lindberg m.fl. konstaterar dock att det finländska välfärdssystemet inte håller sådana mått för de socioekonomiskt sårbara familjerna.

Lammi-Taskula & Karvonen (2014) förklarar vad barnfamiljers inkomster beror på. Inkomsterna påverkas av familjekonstellationen, fasen som familjen befinner sig i och de intäkter som kommer in till hushållet. Inkomsterna består i huvudsak av de pengar som föräldrarna förtjänar genom arbete samt familjepolitiska inkomstöverföringar från staten. Ofta är det så att inkomsterna är mindre hos familjer med en försörjare, familjer med många barn samt tillfälligt i familjer under småbarnsåren då föräldrarna tar en paus från arbetslivet. Storleken på intäkterna påverkas också av typen av arbete, om det är frågan om hel- eller deltidsarbete, en fast eller en tillfällig anställning.

Med barnfamiljer avses hushåll med åtminstone en förälder och åtminstone ett hemmaboende barn under 18 år. Karvonen & Salmi (2016) förklarar att barnfamiljers fattigdom är ett komplext problem med dess orsaker och följder. Som exempel skyddar föräldrars deltagande i arbetslivet eller en hög utbildning inte nödvändigtvis familjer mot fattigdom. Högutbildade föräldrar i familjer med låga inkomster har blivit vanligare. Bland familjer med låga inkomster har många föräldrar arbetsförhållanden som är tillfälliga, kortvariga och lågavlönade. Lammi-Taskula & Karvonen (2014) påpekar att barnfamiljernas välbefinnande påverkas på många sätt när pengarna inte räcker till. I Institutet för hälsa och välfärds rapport som gjorts utifrån *Enkäten om*

barnfamiljer framkommer att föräldrarna med låga inkomster lider av psykiska bekymmer. Bekymren handlar bl.a. om oro över ork och förmågor som föräldrar. Utöver det är de också räddare än andra föräldrar att tappa humöret i samspelet med sina barn. Barnets hälsa, sociala relationer och lärande oroar också föräldrar oftare om familjen har låga inkomster.

De riskfaktorer som finns för fattigdom och de orsaker som ligger bakom barnfamiljers låga inkomster är enligt Eskelinen & Sironen (2017) föräldrars arbetslöshet, föräldrars sjukdom eller funktionshinder. Även avsaknad av utbildning, låg utbildning eller lågavlönade arbeten är riskfaktorer för låga inkomster. Familjer med många barn, flyktingfamiljer, hushåll med en försörjare och småbarnsföräldrar som är hemma med barnen räknas vara i risk för fattigdom och är förklaringar till varför barnfamiljer har låga inkomster. Avsaknad av en utbildning kan begränsa möjligheterna till utveckling av olika förmågor gällande arbete och deltagande i samhället. Låg utbildning och brist på sysselsättning är något som ofta går i arv från en generation till en annan och det innebär så kallad *generationsövergripande fattigdom*. Författarna refererar till forskning av Airio och Niemelä (2009) som funnit att andra generationens fattigdom är särskilt de som har föräldrar med endast grundskoleutbildning. Andra generationens fattiga har också visats ha atypiska, deltids- eller tillfälliga arbetsförhållanden.

Kallio & Hakovirta (2020) förklarar att det är skillnad mellan begreppen barnfattigdom och barnfamiljers fattigdom. Med barnfattigdom menas den andel av barn under 18 år som lever i fattiga familjer. Barnfamiljers fattigdom i sin tur betyder de barnfamiljer som lever under den relativa fattigdomsgränsen jämfört med alla familjer där det bor barn under 18 år. I Finland räknas fattigdomsgränsen ut genom att se på den relativa fattigdomen i de hushåll som ligger under 60 % av befolkningens medianinkomst. Gränsen för fattigdom varierar från år till år i och med att befolkningens medianinkomster varierar. Enligt Nygård (2020) ökade barnfattigdomen markant i Finland mellan åren 1995 och 2009 på grund av försämringar i överföringen av familjeförmånerna som t.ex. nedskärningar i barnbidraget. Dock skedde förhöjningar av barnbidraget och hemvårdsstödet igen på 2000-talet. Med höjningarna som gjordes av regeringar mellan åren 2004—2009 avsågs främst att lindra fattigdomen för de allra fattigaste barnfamiljerna. Stöden blev inte återställda till den grad som de varit innan nedskärningarna på 1990-talet. Efter finanskrisen år 2008—2009 då Finland drabbades av recension gick regeringen in för ett åtstramningsprogram för att minska de statliga utgifterna. Det universella barnbidraget

sänktes igen med ca 8 % år 2014. Trots det beaktades de allra mest utsatta barnfamiljerna genom höjningar av utkomststödet för ensamstående föräldrar.

Enligt Nyby, Nygård, Autto & Kuisma m.fl. (2018) har barnbidraget för alla under 17 år och den universella rättigheten till offentlig dagvård för alla under 7 år haft en central roll för finländska barnfamiljers välbefinnande. De har också varit grunden för den finländska *tvåförsörjarmodellen*. Att reformer såsom nedskärning i barnbidraget var kontroversiella kan sägas av två skäl. Nedskärningarna väckte motstridiga åsikter bland allmänheten och som principsak inkräktade de också på den finländska idén om universellt stöd till familjer och Finlands plats i den nordiska välfärdsmodellen. Familjepolitiska experter som Nyby m.fl. intervjuat i sin studie var bekymrade att nedskärningarna av barnbidraget skulle ha långsiktiga negativa konsekvenser för barnfamiljers välbefinnande. Oron grundade sig i att utsatta barnfamiljer redan lider ekonomiskt av arbetslöshet och åtstramningar.

Nygård (2020) påpekar att barnfattigdomen nedskärningarna till trots inte stigit nämnvärt i Finland under 2010-talet tack vare bl.a. föräldrars förbättrade sysselsättningsläge samt förbättringar som gjorts i de behovsprövade stöden. Enligt statistik från Eurostat (2019) har barnfattigdomen till och med sjunkit i Finland från toppåren 2009-2010 då andelen fattiga barnfamiljer enligt EU-SILC låg på 12 % till att ligga på ca 10 % år 2017. De ständiga nedskärningarna har avspeglat sig i ett missnöje hos föräldrarna med den finländska familjepolitiken (Finländska Befolkningsförbundet, 2018). Enligt Statsrådet (2019) utlovades i regeringsprogrammet 2019 dock att barnbidraget ska höjas för fjärde och femte barnet samt för ensamstående föräldrar. Även rätten till barnomsorg för alla familjer skulle återställas.

Barnfattigdomen har alltså både ökat och sjunkit efter 1990-talets recension och staten har gått in med interventioner som varit både bra och dåliga för de allra mest utsatta familjerna. Trots ekonomiska överföringar förblir dock de ekonomiska förutsättningarna låga för de föräldrar som t.ex. har låg utbildning, osäkra arbetsförhållanden eller hälsoproblem. Hur fattigdomen kan upplevas och mätas med subjektiva mått förklaras i nästa kapitel.

2.1.3 Subjektiv fattigdom

Eftersom materialet i empiriska delen av avhandlingen är subjektiva berättelser om fattigdom beskriver jag i detta kapitel vad som menas med subjektiv fattigdom. Med vilka aspekter man mäter subjektiv fattigdom och varför subjektiva aspekter av fattigdom är viktiga belyses. För att förstå fattigdomens vardagliga verklighet och mångsidighet behövs människors upplevelser studeras enligt Eskelinen & Sironen (2017). Det är skäl att fråga fattiga människor vad fattigdomen betyder för dem, hur den tar sig i uttryck i deras liv och vilka följder den har. Genom att studera upplevelser av fattigdom skapas en bättre förståelse av de medel, med vilka man kan förebygga och minska fattigdom. I Finland har fattigdomsupplevelser samlats in bl.a. med skrivtävlingar och med dessa som grund har böcker skrivits.

Forssén, Roivainen, Ylinen & Heinonen (2012) belyser att det visats i forskning att det finns människor som lever i fattigdom objektivt sett, men inte ser sig själva som fattiga. Därtill finns också människor som med objektiva mätningar inte lever i fattigdom, men som upplever att de är fattiga. Gällande subjektiv fattigdom bland barnfamiljer upplever föräldrar som är ensamförsörjare subjektiv fattigdom oftare än tvåförsörjare. Mellan åren 1995-2010 har upplevelser av överskuldsatthet och fattigdom minskat mer märkbart hos familjer med två försörjare än bland ensamförsörjare. Karvonen & Salmi (2016) förklarar att uppskattningar av om det är enkelt eller svårt att få inkomsterna att räcka till är subjektiva mätningar av fattigdom. Ungefär var femte mamma och var tionde pappa uppgav i Institutet för hälsa och välfärds *Familjeledighetsundersökning* (2013) att de upplevde det som svårt med inkomsterna, trots att de hörde till gruppen av familjer i studien med de högre inkomsterna.

Enligt Kangas & Ritakallio (2008) möjliggör subjektiva mätningar av fattigdom socialt utsatta människors röster att bli hörda. Frågor som ställs i subjektiva mätningar av fattigdom ger respondenten möjlighet att själv bedöma om den är fattig eller inte. Syftet med det subjektiva perspektivet på fattigdom är att hitta de känslor som människor har med inkomstsvårigheter. På så vis ser man subjektiv mätning som en mer demokratisk metod där det inte är andra som bestämmer vem som är fattig. Kangas & Ritakallio poängterar att en individs egna upplevelse av fattigdom inte kan fungera som ett avgörande mått på fattigdom i samhället. I samhällspolitiken är ändå människors upplevelser av sociala faktorer viktiga. Subjektiva mätningar har en egen betydelse för omfattningen och måttet på social utsatthet.

Enligt Scheff & Starrin (2013) existerar ännu fördomar i samhället mot de som är långtidsarbetslösa, fattiga och/eller psykiskt sjuka. Kännetecknande för dessa socialt utsatta grupper är att de lider brist på socialt erkännande. Därför anstränger de sig för att skydda sin redan sårade identitet för att inte behöva utstå fördomsfulla attityder. Samtidigt som skamfyllda individer försöker skydda sig själva försöker de öka sitt välbefinnande genom att t.ex. söka socialt stöd. Att fattigdom är förknippat med skam har funnits med sedan långt tillbaka i historien och togs upp redan för 260 år sedan av nationalekonomen Adam Smith (1759). I början av 1930-talet började arbetslöshetens inverkan på självkänslan att studeras vetenskapligt. Zawadski & Lazardsfeld (1935, refererade av Scheff & Starrin, 2013) fann att arbetslösa utöver fattigdom också led av en förändrad och nedvärderad social status.

Kangas & Ritakallio (2008) nämner filosoferna Rawls och Smiths stigmatematik som förklaring på subjektiva upplevelser av fattigdom som också använts i subjektiva mätningar. I nordiska studier av levnadsförhållanden har man frågat människor om vilka skillnader som finns mellan fattiga och icke-fattiga när det gäller bl.a. självförtroende, social uppskattning och tilliten till egna möjligheter att påverka. I Åbo universitets socialpolitiska enkät Konse 2000 och 2005 framgick betydliga skillnader mellan fattiga och övriga befolkningen när det gäller självaktning, egenvärdeskänsla och tillit till egna möjligheter att påverka. Inkomstskillnader är därmed lika med ett starkt stigma.

Föräldrar med låga inkomster i Storbritannien som intervjuats har enligt Daly & Kelly (2015) uppgett i vilka situationer de upplever skam. I samband med att deras barn inte kunnat delta i aktiviteter som kostar, i umgänget med vänner och när fattigdomen uppdagats i offentliga sammanhang när de varit beroende av samhällets stöd har de känt skam. Skammen beskrevs som en negativ känsla djupt rotad inom respondenterna och förstods som något man är snarare än vad man gör. Chase & Walker (2013) definierar individens skam som en negativ värdering av självet som hänger samman med de egna strävandena och andras förväntningar. Skammen är manifesterad som maktlöshet och att känna sig liten. Schröder (2020) i sin tur menar att situationer där skammen uppstår relateras till social produktion eller reproduktion eftersom dessa skapat normativa förväntningar med olika krav som människor inte lyckas uppnå eller inte anser sig leva upp till.

Subjektiva upplevelser av fattigdom är alltså en viktig indikator för att förstå fattigdomens omfattning och det vardagliga avtryck som den lämnar hos människor. Subjektiv fattigdom ger fattiga människors upplevelser en röst i samhället. För det arbete som görs på politisk nivå för att förhindra och minska fattigdom behövs de subjektiva synpunkter på inkomstskillnader. Skam över att vara fattig har funnits med genom historien och gör det än idag. Mellan fattiga och övrig befolkning råder stora skillnader mellan hur man ser på sig själv och sina möjligheter i livet beroende på inkomst. I nästa kapitel beskriver jag vilka risker som finns för barnfamiljer att hamna i fattigdom.

2.2 Risker

I detta kapitel diskuteras de risker som finns i samhället när strukturerna som barnfamiljernas ekonomi bygger på ändrar form och det uppstår nya utmaningar som kan leda till fattigdom. Utmaningarna kan finnas både ute i samhället men också inom familjen, därav beskrivs de två riskformerna var för sig. Harslöf & Ulmestig (2013) förklarar begreppet risk i barnfamiljernas sammanhang. Riskerna kan vara familjerelaterade i form av sjukdom, arbetslöshet eller fattigdom. De kan också bero på politiska och samhällseliga motgångar i form av familjepolitiska nedskärningar, en förändrad arbetsmarknad och ekonomiska recensioner. I takt med att välfärdsstaten förändras uppstår så kallade *nya sociala risker*. De förändringar som skett i samhället med bl.a. individualisering, hushållsformer och kvinnornas ökade deltagande i arbetslivet innebär också ett mer omfattande behov hos barnfamiljerna än förut. Enligt Harslöf & Ulmestig är *nya sociala risker* i samhället bl.a. hinder för mammor att söka förvärvsarbeten, framflyttat moderskap, allt fler hushåll som är ekonomiskt sårbara samt en sjunkande fertilitetsgrad.

Barnfamiljers ekonomi baseras enligt Millar & Ridge (2016) på kombinationen av omvårdnad av barn och arbete som är en personlig och politisk sak. För individen gäller det att komma underfund med saken på egen hand under sin livstid. För politiken däremot är det en fråga om bestämmelser med pengar och service och vad som regeringar konstruerar skapar endera begränsningar eller ger möjligheter. Kombinationen av arbete och familj är också ett könsmässigt ämne eftersom kvinnorna är de som fortsättningsvis bär huvudansvaret för omvårdnaden av

familjen. Barnfamiljers ekonomi bygger också på sociala skillnader i form av hurdana inkomster, resurser och autonomi i arbetet som finns att välja bland.

De familjer som drabbas mest av t.ex. nedskärningar och förändringar på arbetsmarknaden är de med en sårbar socioekonomisk ställning. För dem kan en liten nedskärning av barnbidraget vara en stor utmaning i vardagen. Enligt Lindberg, Nygård & Nyqvist (2018) har ekonomisk recension visat sig ha negativa effekter på lång sikt för familjer med många barn eller med endast en förälder. Recensionen mellan år 2008-2009 ledde till att det finländska familjepolitiska systemet blev mindre effektivt när det gäller att gå familjernas risker och behov till mötes. Recensionens konsekvenser är bl.a. försämring av ekonomiska bidrag, föräldrars ställning på arbetsmarknaden och illabefinnande i form av t.ex. skilsmässor.

Harslöf & Ulmestig (2013) diskuterar socialpolitiska åtgärder för de nya sociala riskerna i en nordisk välfärdscontext. Det finns belegg från flertalet forskare som konstaterat att nordiska länder har lyckats väl med att besvara de nya riskerna. Strukturer som underlättar balansen mellan arbete och familjeliv har införts, en mängd av aktiverande arbetsmarknadspolitik och ett lönebildningssystem för lågutbildade arbetstagare har utvecklats (Bonoli, 2004, refererad i Harslöf & Ulmestig). Dock återstår det åtgärder för de allra mest ekonomiskt och socialt utsatta familjerna.

Lindberg (2021) förklarar närmare de nya sociala riskerna i samhället. Hon använder Bonolis (2006) indelning av de nya sociala riskerna i tre huvudsakliga kategorier. 1) Sammanföringen av arbete och familjeliv 2) arbetslöshet eller en osäker arbetsmarknad 3) bristande social trygghet. Den största skillnaden mellan gamla och nya risker har att göra med hur välfärdsstaten bemöter riskerna. Medan de gamla riskerna har reglerats mestadels genom inkomstöverföringar, regleras nya risker mest genom välfärdsservice såsom barnomsorg (Nygård m.fl., 2019; Timonen, 2003). När samhället blir rikare och mer avancerat, tenderar den ekonomiska tillväxten bli mer osäker för en del familjer. Enligt Hemerijck (2013) som Lindberg refererar till har ekonomisk globalisering medfört mer konkurrens och mobilisering på arbetsmarknaden. Följden av detta är mer osäkerhet i arbetslivet för många föräldrar. Nya sociala risker tenderar ha större inverkan på unga människor än vad gamla risker såsom fattigdom har. De nya riskerna rör mestadels arbetsmarknad, omsorgsområden och även familjeliv.

Ahrendt, Blum & Crepaldi (2015) diskuterar politiska förändringar under 2010-talet som berört ekonomiskt utsatta barnfamiljer inom EU-länderna. De använder Eurofonds forskning från 2014 och 2015. Ekonomiska kriser drabbar i synnerhet familjer med en förälder eller med tre eller flera barn. Det råder dock skillnader inom krisdrabbade familjer till vilken grad de påverkas och hur välfärdsstaten reagerar med sin familjepolitiksregim. När ekonomiska och politiska förändringar leder till att förmåner blir behovsprövade, skapas nya grupper av missgynnade familjer som innan krisen fått universella förmåner. I detta kapitel gavs en allmän bild av varför en del familjer missgynnas när strukturerna i samhället ändras. Till näst går jag över till en närmare beskrivning av de förändringar som skett i samhället och inom familjerna de senaste årtiondena.

2.2.1 Samhälleliga risker

Enligt Lindberg, Nygård & Nyqvist (2018) har Finland som välfärdsstat sedan 1990-talet haft svårigheter med att upprätthålla en generös välfärdspolitik p.g.a. en långsam tillväxt och ökade utgifter med välfärden. Levnadskostnader har blivit dyrare och nedskärningar i välfärdsutgifter i europeiska välfärdsstater har skett till bekostnad av barnfamiljernas välbefinnande. Europeiska välfärdsstater har som respons på nya sociala risker infört sociala investeringar i form av service som offentlig dagvård och bättre möjligheter till att kombinera arbete med familjeliv (Harslöf & Ulmestig, 2013).

Angående samhälleliga och politiskt förankrade faktorer till låga inkomster så hävdar Karvonen & Salmi (2016) att förekomsten av arbetslöshet hos föräldrarna i familjer med låga inkomster har legat på ca 50 %. I samband med de ekonomiska recensionerna 1995 och 2014 var förekomsten som störst. Under 2010-talet har andelen föräldrar som studerar eller är hemma med sina barn ytterligare ökat. Detta menar skribenterna att beror på att sysselsättningsgraden för mammor till barn som är under 3-års åldern har minskat sedan 2012. Angående studerande föräldrar har andelen av dessa ökat under 2010-talet och värdet på studieförmånerna har sjunkit. Larsen (2013) lyfter fram lågutbildade personer som en *ny social risk*. Fastän det blir högkonjunktur i landet hjälper det inte lågutbildade personers ställning på arbetsmarknaden anmärkningsvärt. Detta beror bl.a. på att globalisering och ny teknologi är yttre faktorer som sätter orimliga krav när arbetslösa lågutbildade personer skall äntra arbetsmarknaden igen.

Isola, Roivainen & Hiilamo (2020) har utfört en studie tillsammans med ensamstående mammor i Finland med låga inkomster. Det framgick mångsidiga upplevelser av att ta emot ekonomiskt stöd från staten. Byråkrati, nedvärderande möten på socialen och att tvingas ge ut privat information som kontoutdrag tenderar skapa en tröskel till att söka sociala tjänster. Byråkratiska processer som orsakar fördröjningar och ovissheter framkom när sociala bidrag ändrades till följd av att mödrarnas inkomster ändrades. En del mammor hade tvingats betala tillbaka bidrag eller betala extra skatter. Aktiverande arbetsmarknadspolitik kritiserades av mödrarna på grund av att den upplevdes utnyttjande. Isola m.fl. beskriver negativa aspekter av sociala trygghetssystemet som att de hindrar främjande av kapabiliteter (möjligheter). Människor tvingas använda sina mentala och ekonomiska resurser för att klara av en daglig ovisshet och negativa känslor.

Isola m.fl. (2020) lyfter fram hur outhärligt välfärdssystemet ändå är för barnfamiljer. Välfärdssystemet stödjer föräldrars möjlighet till att kombinera förvärvsarbete med familjeliv. I amerikanska studier har visats att tröskeln eventuellt vore för hög för ensamstående mammor att gå ut i arbetslivet om de inte hade tillgång till de tjänster som finns i omgivningen. En fungerande barnomsorg, transportförbindelser, anpassade arbetstider, arbetssäkerhet och anständiga arbetsförhållanden är avgörande för att kombinera arbete med familj enligt studien (DeBord, Canu & Kerpelman 2000; Barnes, 2008, refererad i Isola m.fl.). Trots att välfärdssystemet kan vara komplicerat för socialt utsatta familjer är det ändå en grundläggande trygghet på många sätt. De familjerelaterade riskerna beskrivs närmare i nästa underkapitel.

2.2.2 Familjerelaterade risker

Förutom de samhälleligt och politiskt relaterade orsakerna till låga inkomster bland barnfamiljer finns också orsaker som är mer relaterade till familjen. En svag ställning på arbetsmarknaden, arbetslöshet och ensamt föräldraskap kännetecknas av låga inkomster. Ett svagt hälsotillstånd och sjukdom är också en familjerelaterad orsak till låga inkomster. En svag ställning på arbetsmarknaden i form av deltids- eller tillfälliga arbeten kan innebära hårt arbete, kanske flera samtidigt, men ändå en låg lön och osäkerhet kring framtiden (Karvonen & Salmi, 2016). Enligt Karvonen & Salmi förekommer föräldrars arbetslöshet hos en stor del av familjerna med låga inkomster. I takt med att samhället förändras blir en låg utbildning ett allt större hinder för

placering på arbetsmarknaden (Larsen, 2013). Arbetslösheten innebär ofta även ökad oro över föräldraskapet (Halme & Perälä, 2014).

Sauli (2001) belyser att den ekonomiska situationen är särskilt svag i de familjer där arbetslösheten blivit långvarig. Förutom försvagande av inkomsterna påverkar också arbetslöshet psykosociala områden i en familj. Halme & Perälä (2014) poängterar också utifrån Institutet för hälsa och välfärds *Familje-enkät 2012* att föräldrars arbetslöshet ofta hänger samman med ekonomiska svårigheter. I de familjer där den förälder som svarat på enkäten eller partnern var arbetslös, framkom oftare oro relaterat till barnen eller föräldraskapet. De påpekar att detta antyder förstärkning av det man vet från tidigare om att fattigdom i barnfamiljer är en allvarlig risk för föräldrarnas ork och resurser.

Karvonen & Salmi (2016) förklarar också arbetslöshet som ett vanligt förekommande tillstånd bland föräldrar i familjer med låga inkomster. I en tredjedel av de barnfamiljer som ligger under medianinkomstgränsen förekommer arbetslöshet (31%). I hela 96 % av barnfamiljerna som ligger över medianinkomstgränsen däremot förvärvsarbetar föräldrarna. Av föräldrarna med låg inkomst är 12 % också studerande samt 10 % är sådana som är hemma och sköter om barnen och hushållet. Trots förvärvsarbete i barnfamiljerna förekommer ändå låga inkomster. Nästan hälften av vårdnadshavarna i de fattiga familjerna är i arbetslivet. Till skillnad från andra barnfamiljer har föräldrarna i familjer med låga inkomster oftast en lägre utbildningsnivå. Föräldrarna har oftare än andra också så kallade ströjobb, deltidsarbeten och lågavlönade arbeten. Följden av dylika anställningsförhållanden är att inkomsterna på en årsbasis förblir låga. Ungefär var fjärde (29%) av föräldrarna med låga inkomster har ingen andra stadiets utbildning. Om man jämför med familjerna som ligger över medianinkomstgränsen är de vårdnadshavare som inte har en utbildning efter högstadiet endast 8 %. En viktig aspekt att komma ihåg är dock att en högskoleutbildning inte skyddar mot fattigdom i alla barnfamiljer. Var femte förälder i familjerna med låga inkomster har en högskoleutbildning.

Ensam föräldraskap är en annan risk för fattigdom. Hakovirta, Kuivalainen & Rantalaiho (2013) menar att fattigdom i form av både pengar och tid är det som riskerar drabba ensamstående föräldrar om det inte finns tillgång till en flexibel och lämplig barnomsorg.

Underhållsskyldigheten som råder i Finland för den förälder som inte bor med sitt barn, vilket oftast är pappan, fastställs från fall till fall. Underhållsskyldigheten underlättar utgifterna för den

förälder som barnet mestadels eller helt bor hos. I Finland är systemet med föräldraledigheter mer generöst för hushåll med två föräldrar i och med att de kan dela upp ledigheterna, vilket inte är möjligt för ensamstående föräldrar.

Millar & Ridge (2016) beskriver att ensamstående föräldrar, varav majoriteten är mammor som själva ska pussla ihop familjens vardag och ekonomi. Det krävs resurser och copingstrategier av mammorna för att hålla ihop vardagen. Millar & Ridge har studerat hur det är att kombinera jobb och familjeliv som ensamstående mamma med låga inkomster i Storbritannien. Precis som i Finland har de en lägre sysselsättningsgrad än andra mammor och löper större risk för fattigdom. När en ensamstående mamma deltar i arbetslivet innebär det många förändringar bl.a. med tidsanvändning och mänskliga relationer. Barnen måste också anpassa sig till vardagspusslet. Jobbet utförs av mamman som individ, men sysselsättningen påverkar familjen som helhet. Låga inkomster, osäkra anställningsförhållanden, tillfälliga- eller deltidsarbeten och arrangemang med barnskötsel är några aspekter som är relevanta för denna grupp.

Härkönen, Lappalainen & Jalovaara (2016) har studerat finländska ensamstående mammors sysselsättningstrend mellan år 1987-2011 och de menar att utbildningsnivån är lägre bland de ensamstående mödrarna jämfört med samlevande mödrar. Efter 1990-talets recession då arbetslösheten sköt i höjden så omstrukturerades ekonomin från industriella jobb till servicesektorn och den högkvalificerade industrisektorn. Högre utbildning har blivit allt mer eftertraktat på arbetsmarknaden. Anledningarna till ensamstående mammors lägre utbildningsnivå beror på ett negativt samband mellan utbildning och ensamt föräldraskap efter separation. Att få barn utan att befinna sig i ett förhållande är mycket vanligare bland de allra lägst utbildade kvinnorna.

Härkönen m.fl. (2016) skriver om idén som bl.a. Esping-Andersen (1999) uttalat sig om. Enligt Esping-Andersen ska de nordiska länderna täcka upp för ensamstående mammors sysselsättning. Faktorer som utbildningsnivå, mammans ålder och barnens ålder kan ha olika effekter på ensamstående mödrar jämfört med de som lever i tvåsamhet. Unga lågutbildade ensamstående småbarnsmammor kan ha det svårare att bli anställda i jämförelse med samlevande småbarnsmammor. De ensamstående unga småbarnsmammorna är mer beroende av ett flexibelt dagvårdssystem och ekonomiska stöd. Därtill kan de ha svårare att få och ta emot varierande arbetstider. Därmed är de ensamstående mammornas förutsättningar till sysselsättning andra än

samlevande mammors, trots det nordiska välfärdssystemet. Sammanfattningsvis förutsätter alltså samhället idag att mammor skall ha en högre utbildning, en säker anställning, leva med en partner eller ha goda möjligheter till barnomsorg för att inte hamna i fattigdom. Med en låg utbildning, ensamt föräldraskap, svaga anställningsförhållanden eller sjukdom blir barnfamiljerna alltmer beroende av sociala trygghetssystemet och det bildas en grupp av fattiga barnfamiljer i samhället.

3. Subjektivt välbefinnande

I detta kapitel diskuteras begreppet välbefinnande och det subjektiva välbefinnandet. Den finländska sociologen Erik Allardt (1976) delar in välbefinnande i dimensionerna *having*, *loving* och *being*. Dimensionen *having* består av materiella och fysiska saker som behövs för att kunna leva och undgå misär. *Having* består bl.a. av boendeförhållanden, arbetsförhållanden, hälsa, utbildning och inkomster. Med dimensionen *loving* avses människans behov av sociala kontakter och skapande av en social identitet. De sociala sammanhang som *loving* bygger på är t.ex. familjen, släkten, vänskapsrelationer samt gemenskap med kollegor och lokalsamhälle. Dimensionen *being* definieras som behovet av att tillhöra samhället och att leva i harmoni med naturen. Personlig tillväxt ses som positivt inom *being* och utanförskap ses som negativt. Med *being* avses också beslutsfattande och delaktighet i de beslut som påverkar det egna livet. Till *being* hör också politisk aktivitet, fritidsaktiviteter och meningsfullt arbete.

Karvonen (2018) definierar det upplevda, subjektiva välbefinnandet som individens egna upplevelser av hälsa, sociala relationer, social identitet och materiell grund. Individens helhetsbedömning av dessa områden kan i sin tur skapa tillfredsställelse med livet eller lycka. Förutom levnadsvillkor skapar individen sitt egna välbefinnande utifrån sina förmågor och preferenser. Enligt traditionell nordisk forskning av välbefinnande är utgångspunkten att illabefinnande är välbefinnandets motsats.

Enligt Riihinen (2002, refererad i Saari, 2018) är individens behov och förmågor faktorer som utgör välbefinnande. Med *behov* avses bland annat sociala behov, trygghetsbehov, fysiologiska behov och behov av självförverkligande. Med *förmågor* menas kognitiva, emotionella, sociala, moraliska, fysiologiska och motoriska förmågor. *Begär* utgörs av t.ex. planer, mål och harmoni i livet och dessa tre kan också vara destruktiva. Riihinen ser på livskvalitet ur en objektiv och subjektiv dimension. Till subjektiv livskvalitet räknar Riihinen bl.a. kärlek, vänskap, kunskap och förståelse, utveckling av egna förmågor och tillfredsställelse med den objektiva livskvaliteten. Till objektiv livskvalitet räknar han bl.a. yrke, hälsa, inkomster, egendom, boende och fritid. Också rekreation, arbetssäkerhet, arbete, mat, näring, social trygghet och sociala band utgör den objektiva livskvaliteten.

Subjektivt välbefinnande har definierats av Stiglitz kommission (2009, refererad av Saari, 2018) som är en undersökningskommission bildad av den franska regeringen år 2008. Kommissionen mäter ekonomiska resultat och sociala framsteg. Stiglitz kommission delar in subjektivt välbefinnande i tre huvudsakliga områden. Inom områdena anser de att det går att mäta subjektivt välbefinnande och livskvalitet. Den första dimensionen som Stiglitz kommission (2009) ser subjektivt välbefinnande ur är *life evaluations*. *Life evaluations* är med andra ord hur man utvärderar sitt eget liv inom olika livsområden. Som livsområden räknas familjen, arbetet och den egna ekonomiska situationen. Exempel på *life evaluations* är t.ex. att känna mening och betydelse i livet, att uppnå sina mål och upplevelser av hur andra människor ser på en som person. Den andra dimensionen av subjektivt välbefinnande benämner Stiglitz kommission som *affect*. *Affect* är med andra ord egna positiva känslor såsom välmående och uppskattning. Den tredje dimensionen av subjektivt välbefinnande är *egna negativa känslor* som oro eller hat.

Sammanfattningsvis handlar subjektivt välbefinnande om individens egna tolkningar av livsområden som vidare kan skapa välbefinnande eller illabefinnande. Det man har, vad man är och vad man gör med sitt liv summerar i enlighet med Allardts (1976) teori den subjektiva aspekten av välbefinnande. Alla teoretiker som nämnts i detta kapitel är eniga om att inkomster spelar roll för det subjektiva välbefinnandet (se Stiglitz kommission; Riihinen, 2002; Karvonen, 2018). Till näst övergår jag till hur det subjektiva välbefinnandet hos barnfamiljer påverkas av fattigdom.

3.1 Barnfamiljers subjektiva välbefinnande och fattigdom

I detta kapitel redogörs för tidigare forskning som gjorts kring barnfamiljers välbefinnande vid fattigdom. Barnfamiljers välbefinnande hänger starkt samman med de ekonomiska förutsättningar som finns. När ekonomin i familjen är svag påverkas också familjemedlemmarnas välbefinnande på flera olika sätt. Enligt Lindberg, Nygård och Nyqvist (2018) formas barnfamiljers subjektiva välbefinnande av familjemedlemmarnas individuella välbefinnande som en helhet. Därmed är definitionen av en familjs välbefinnande svårare att avgränsa än endast en individs välbefinnande. Lammi-Taskula & Karvonen (2014) hävdar att barnfamiljernas

välbefinnande påverkas på många sätt när pengarna inte räcker till. I Institutet för hälsa och välfärds rapport *Lapsiperheiden hyvinvointi ja palvelut kysely* (2014) som de använt framkommer att föräldrarna med låga inkomster lider av psykiska bekymmer. Bekymren rör oro över ork och förmågor som föräldrar och rädsla att tappa humöret i samspelet med sina barn. Barnets hälsa, sociala relationer och lärande oroar också föräldrar oftare om familjen har låga inkomster.

Lammi-Taskula & Karvonen (2014) diskuterar dagens konsumtionssamhälle med införskaffandet av olika förnödenheter som preferenser för att uppfylla olika behov. Hur väl en individ eller familj lyckas uppfylla dessa behov beror på de ekonomiska resurserna i hushållet. Konsumtion kan ge materiellt, psykiskt och socialt välbefinnande. Konsumtion har betydelse för det sociala välbefinnandet eftersom konsumtion möjliggör anslutning till samhället och skapande av en egen identitet. Brist på ekonomiska resurser kan betyda mindre möjligheter till att integreras i omgivningen. Lammi-Taskula & Karvonen lyfter fram den ojämlikhet som fick sin början i det finländska samhället i slutet av 1990-talet och som satt sina spår mellan olika barnfamiljers möjligheter att konsumera. Barnens delaktighet och sociala ställning i kamratgrupper påverkas när trycket att konsumera blivit större med nya produkter som riktar sig till barn och unga.

Enligt Lammi-Taskula & Karvonen (2014) inverkar främst familjens inkomstnivå, antalet barn och barnens ålder på konsumtionen i enlighet med tidigare forskning om konsumtion. Barnfamiljer med låga inkomster konsumerar först och främst förnödenheter som livsmedel och boendeutgifter jämfört med grupper med högre inkomster. Därtill använder sig familjer med låga inkomster oftare av offentliga tjänsters utbud när det gäller t.ex. hälsovård. Även Hakovirta & Rantalaiho (2012) har forskat i barnfamiljers konsumtion vid fattigdom och konstaterat att ekonomisk jämlikhet är av betydelse för barns vänskapsrelationer. Vid ekonomisk ojämlikhet kan det uppstå diskriminering, uteslutning och mobbning. Det framgår även i kvalitativa temaintervjuer som utförts att barnen aktivt tar till egna strategier för att bemästra situationer med jämnåriga där det råder ekonomisk ojämlikhet. Man fann även att rika och fattiga barns vardag skiljer sig åt både i skol-, familje- och fritidssammanhang beroende på konsumtionsmöjligheter.

Karvonen & Salmis (2016) forskning belyser föräldraskap under ekonomisk stress. De lyfter fram sambandet mellan problem med inkomster och föräldrars upplevelser av parförhållande, föräldraskap och oro för barnen. Upplevelserna skiljer sig markant åt mellan barnfamiljer som har det lätt att få inkomsterna att räcka till och de som har det svårt. Enligt Karvonen & Salmi

lider föräldrar som har svårigheter med inkomster oftare av upprepade depressioner, ångest eller uppgivenhet. Dessa psykiska symptom finns dock endast hos ett få antal föräldrar allt som allt. Föräldrarna med låga inkomster upplever oftare problem i parförhållandet och är mer missnöjda med öppenheten i diskussionerna. Minskad nöjdhet med föräldraskapet framgår också i *Barnfamiljers välbefinnande och service-enkät* (THL, 2014). Nästan alla föräldrar i enkäten upplevde glädje och nöjdhet i föräldraskapet, men mer sällan om det var problem med inkomsterna. Hos samma föräldrar framgick också oftare oro över sin egen ork, tillräcklighet och förmågor som föräldrar. De tappade oftare humöret i konfliktsituationer med barnet och ansåg det som acceptabelt att ta till mildare former av våld.

I Leinonen, Solantaus & Punamäkis (2002) studie var också mammorna och papporna mindre involverade i sina barns liv om det fanns brister i stöttandet från partnern. En stöttande och varm interaktion mellan föräldrarna kan stärka kvaliteten av föräldraskapet trots ekonomisk stress. I de familjer som deltog i studien där det fanns äktenskapligt stöd och kärlek ökade inte en bestraffande föräldrastil trots den ekonomiska stressen. Föräldrarnas mentala hälsa påverkas av ekonomiska bekymmer och ger upphov till emotionella problem. Interaktionen föräldrarna emellan under svåra ekonomiska tider har betydelse för kvaliteten av föräldraskapet och för familjeinteraktionen. När föräldrarnas subjektiva välbefinnande och mentala hälsa är lidande går det också ut över barnen.

I Isola, Roivainen & Hiilamos (2020) studie framgick också negativa känslor hos ensamstående mammor. Vardagliga prioriteringar av den smala budgeten gjordes i form av matinköp framom hygienartiklar. Inbesparingar av extra utgifter gjordes såsom av telefonräkningar, resekostnader och tidningsprenumerationer. Till och med när hushållsartiklar var på specialerbjudande hade mammorna inte råd att köpa en större mängd av dessa. Mammorna gjorde uppoffringar för att barnen skulle hänga med sina jämnåriga materiellt och det kunde vara på bekostnad av mammans välbefinnande. Ju äldre barn, desto tydligare blev ändå den ekonomiska ojämlikheten med de jämnåriga. Biobesök, mopeder och utlandsresor fanns det inte pengar till. Det mest smärtsamma som mammorna tog upp under intervjuerna med att leva under långvarigt trångmål var att inte kunna ge sina barn sådant som är kulturellt värdefullt. Exempelvis att ha en bostad där alla barnen har eget rum, att kunna ordna födelsedagsfester åt barnen eller att ta dem till restauranger.

Föräldraskapet och välbefinnandet utmanas på många sätt när pengarna inte räcker till. Fattigdomen utgör hinder för att kunna införskaffa sådant som skapar värde och tillfredsställelse när man jämför sig med andra. Därtill uppstår emotionella svårigheter hos föräldrar med ekonomisk stress och om parförhållandet innehåller negativa drag riskerar även interaktionen med barnen att bli sämre. När parförhållandet och föräldraskapet däremot innehåller värme och en god kommunikation skyddar det barnens och föräldrarnas psykiska hälsa trots den svåra ekonomiska situationen. I nästa kapitel går jag över till att förklara begreppet coping. I nästa kapitel förklaras vilka copingstrategier barnfamiljerna använder när den ekonomiska situationen är svår.

3.2 Coping

I detta kapitel beskrivs begreppet coping och efteråt beskriver jag i kapitel 2.3.3 närmare vilka copingstrategier föräldrar med låga inkomster använder. Coping har sitt ursprung i salutogenesiteorin. Enligt Antonovsky (1987) är fokuset i det salutogenetiska synsättet att aktivt anpassa sig till en omgivning rik på stressorer. Det salutogenetiska synsättet betonar faktorer som befämjar en rörelse mot den friska polen på kontinuet. Poängen är att det ofta är olika faktorer som främjar den goda rörelsen. Inom stressforskningen är den vanligaste frågeställningen hur man handskas med en viss stressor, snarare än vilka faktorer som direkt bidrar till ökad hälsa. Salutogenetiskt kan man studera stressorer genom att se på följderna av de krav som ställs på organismen och till vilka inte finns några direkt tillgängliga lösningar.

Lazarus (1993) förklarar begreppet coping i korta ordalag som att det består av kognitiva och beteendemässiga försök att hantera psykologisk stress. Coping är en tanke eller handling som individen tar till under en stressande situation. Lazarus använder två synvinklar när han förklarar coping. Det första sättet benämner han coping på med stil (style). Med stil avses att coping är ett personligt och karakteristiskt drag. Den andra synvinkeln han ser coping ur är process. Med process avses ansträngningar att klara av stress vilka ändras med tiden. Processen formas av den anpassningsbara kontexten. Lazarus nämner att copingbegreppet funnits med sedan 1960- och 1970-talet när intresset för stress blev populärt.

Copingstrategier har sitt ursprung i Antonovskys (1987) begrepp *känsla av sammanhang* (KASAM). Antonovsky menar att coping i grund och botten handlar om människans syn på livet och vilka resurser hen har för att hantera vardagen. Copingstrategier kan bestå av både inre och yttre resurser. De inre resurserna är individuella och inneboende former av coping. De yttre resurserna i sin tur består av miljömässiga faktorer såsom utbildning. Omständigheter i livet som orsakar psykologisk stress eller stressorer kan vara t.ex. arbetslöshet, sjukdom eller skilsmässa. Stressen väcker känslor av osäkerhet och kan leda till hot eller skada. Ekonomisk stress är en typ av stressor och denna stress kan definieras som ångest eller oro som härstammar från de låga inkomster individen har. Den ekonomiska stressen kan kopplas till makroekonomiska recensioner och politiska förändringar såsom nedskärningar i sociala förmåner. Sådana omständigheter sätter individens copingfärdigheter och kapacitet att hantera bekymren på prov.

I Lindberg, Nygård & Nyqvists (2018) studie om barnfamiljers coping under ekonomisk stress urskiljer man 17 olika inre och yttre copingstrategier. De inre copingstrategierna som också kallas *känsla av sammanhang* spelar en viktig roll för att klara av vardagen. Kämparandan och att inte ge upp definierar de inre copingstrategierna och styrkorna som föräldrar använder när de måste kämpa för att få sina rättigheter från det byråkratiska systemet. Därtill nämns framtidstro och tankesättet att det kommer ordna sig i slutändan som inre krafter. Mor- och farföräldrar sades av de intervjuade stå för socialt och ekonomiskt stöd. Ifall tillgången till mor- och farföräldrar inte fanns vände sig familjerna till tredje sektorn för mathjälp, praktisk hjälp och avgiftsfria aktiviteter och hobbyn. Behovsprövade sociala förmåner sågs av många familjer som ett sistahandsalternativ, trots att det är centrala yttre copingstrategier för många. Coping handlar sammanfattningsvis om vad individen gör av en stressande situation på ett mentalt och praktiskt plan. Stress kan uppstå av inre eller yttre faktorer och likadant kan individen hantera den med inre eller yttre strategier. Efter att ha förklarat copingbegreppets ursprung går jag över till att beskriva flera av de copingstrategier som barnfamiljer använder under ekonomisk stress.

3.3 Barnfamiljers coping vid fattigdom

Harslöv & Ulmestig (2013) hävdar att när statens förmåga till att stödja barnfamiljers välbefinnande minskar, faller desto mera ansvar för välbefinnandet på dem själva. Resurser, styrkor och copingmetoder som barnfamiljer besitter i samspel med andra människor, staten och samhället framhävs. Detta kapitel handlar om copingstrategier som föräldrar tar till när inkomsterna är knappa. Enligt Maupin, Brophy-Herb, Schiffman & Bocknek (2010) avspeglas typen av copingstrategier på föräldraskapet. Hela familjens välbefinnande påverkas därmed av vilken sorts coping som används. Copingmetoder behövs för balansen mellan arbete och familjeliv vid låga inkomster. Det finns stärkande och skyddande faktorer som underlättar för föräldrarna att utnyttja sina resurser och att ta till copingmetoder. Coping kan stärka familjens resurser och skydda familjen från negativa konsekvenser.

Lindberg, Autto & Nygård (2019) nämner också konsekvenserna av när det sociala trygghetssystemet inte förmår motsvara behoven hos de barnfamiljer som drabbas hårdast av nedskärningar i förmåner och service. Barnfamiljerna hamnar då att förlita sig på tredje sektorn och sociala nätverk som de har. Föräldrar som har osäkra arbetsförhållanden och upplever utmaningar att orka med vardagen kan också uppleva sämre tillit till myndigheter och välfärdsstaten. Den minskade tilliten till samhället skapar i sin tur behovet av mera copingstrategier inom egna familjen och nätverket vid motgångar och risker i vardagen.

Maupin m.fl. (2010) använder Lazarus & Folkmans (1984) definition av coping som vilken strategi som helst avsedd att stärka hanteringen av stressande händelser eller omständigheter. Det finns studier på vanligare förekomst av mindre emotionell och mindre kognitiv stimulans till barnen i familjer med lägre socioekonomisk status (McGroder, 2000). Dock kan föräldraskapet stärkas av konstruktiva copingstrategier som minskar uppfattningen av ekonomisk stress. Kognitiv omarbetning eller omvärdering av den nuvarande stressfulla situationen tillsammans med socialt stöd och mottagande av hjälp från andra har visat sig inverka positivt på föräldravanorna (McKelvey m.fl., 2002). Dyliga copingstrategier minskar troligen den upplevda stressen hemma och möjliggör för föräldrar att ge mera uppmärksamhet åt sina barn. Därmed växer barnen upp i en mer kognitivt stimulerande miljö som senare ger dem positiva utfall.

Barnfamiljer som Lindberg m.fl. (2019) intervjuat upplevde stöd från sina sociala nätverk som copingstrategier. Familjerna kände stöd när de visste att de kunde be sina nätverk om hjälp och stöd vid behov i vardagen. Vänskapskretsen och mor- och farföräldrar var viktiga nätverk. En del familjer hade inget stödnätverk till följd av långa avstånd till släkten eller mor- och farföräldrarnas hälsomässiga tillstånd. För dessa familjer var tredje sektorn desto viktigare stödnätverk. Barnfamiljer som inte använde sina stödnätverk nämnde också en kulturell skillnad bland svenskspråkiga och finskspråkiga i Österbotten när det kommer till att be om hjälp. De ansåg att finlandssvenskarna har lättare att be om hjälp från utomstående, medan finskspråkiga har mer tendens att vilja klara sig själva.

Lindberg, Nygård & Nyqvist (2018) poängterar att finländsk familjepolitik ska garantera ett minimiskydd för alla familjer. Familjer med hälsoproblem får kämpa med sökande och mottagande av särskilda förmåner och service. Familjerna förklarar att de själva förväntas förstå sig på "hur det komplicerade systemet fungerar". Det betyder att för att ens klara ansökningar under svåra situationer som t.ex. sjukdom behövs inre copingstrategier. Avslag på förmåner och service kan ge en negativ inverkan på attityden och tilliten till samhället för de som lider av en sjukdom och deras välbefinnande försämras ytterligare. Lindberg m.fl. betonar att det sociala trygghetssystemet skall täcka upp för individerna när hälsan och ekonomin sviktar, men byråkratin i systemet gör vägen till hjälp för socialt utsatta allt annat än enkel.

Enligt Maupin m.fl. (2010) är sätten på hur föräldrar hanterar de stressorer som låga inkomster medför mera anmärkningsvärt för utfallet i familjens vardag än för själva stressen. Hur föräldrarna använder sina copingstrategier är av betydelse eftersom coping inom familjen har visat sig potentiellt stärka familjens resurser och skydda familjen från skadliga konsekvenser (McCubbin m.fl., 1980, refererad i Maupin m.fl., 2010). Föräldrars uppfattningar om sin status som endera accepterad eller stigmatiserad som mottagare av offentligt bistånd tycks ha betydelse för föräldrastilen. När inkomsterna ökar tack vare offentliga bidrag eller förvärvsarbete i familjer med låga inkomster får det positiva följder för barnen. När föräldrarna har svårt att tillgodose familjens grundläggande materiella behov medföljer ofta känslor av ineffektivitet hos föräldrarna. Ineffektivitet hos föräldrarna gör det svårare att tillgodose barnens behov och bemöta dem positivt. Vilka copingstrategier föräldrarna använder och hur de uppfattar sina resurser avspeglar sig därmed på föräldraskapet.

Lindberg, Nygård, Nyqvist & Lammi-Taskula (2019) analyserar finländska föräldrars copingstrategier under ekonomisk kris utifrån Institutet för hälsa och välfärds *Barnfamiljeenkät* (2012). Sociala och hälsorelaterade faktorer som inverkar på föräldrarnas coping har beaktats i enkäten. Faktorerna har enligt Lindberg m.fl. mera betydelse för hur föräldrar upplever coping och att de klarar av föräldrarollen än vad den svaga ekonomin i sig har. Ett starkt samband hittades mellan oro över coping och funktioner som förälder och att leva under ekonomisk stress. Positiva faktorer som hittades för copingresurser var en god subjektiv hälsa, friska barn och upplevelse av balans mellan arbete och familj. Hjälpt från sociala nätverk, ingen skilsmässa och ett parförhållande var också positiva faktorer. Negativa faktorer för copingen var däremot arbetslöshet eller hot om att bli arbetslös under det senaste året. Därtill visade sig åldern ha betydelse för mammor. Mammor över 30 år oroade sig mindre än yngre mammor. Heltidsarbete korrelerade positivt med copingresurser och papporna bekymrade sig mindre än mammorna.

Hamilton (2012) har studerat hur familjer med låga inkomster använder konsumtion som coping för att undvika stigmatisering och exkludering. Hamilton förklarar fattigdom som ett psykologiskt och socialt tillstånd och inte endast ett tillstånd av brist på materialiteter.

Konsumtionssamhället vi lever i begränsar familjer med låga inkomster att kunna skapa sig en konsumtionsidentitet som omfattar bl.a. att barnen skall ha "rätt" sorts märken. Copingmetoder som är effektiva och fungerande för familjer på makronivån kan också ha betydelse i en bredare samhällscontext. Konsumtion kan fungera som stärkande av självkänslan och empowerment. Emotionella copingmetoder är distansering i form av fantasier om en bättre framtid. Den emotionella copingen reducerar stress över den nuvarande situationen. En religiös tro, minnen, relationer och materiella föremål som symboliserar den immateriella situationen är också emotionella copingmetoder. Lösningssinriktade copingmetoder däremot handlar om ekonomiska handlingar såsom att jobba extra och spara in pengar på olika sätt.

Millar & Ridge (2016) har intervjuat ensamstående mödrar och deras barn över 8 år i Storbritannien. De har följts upp longitudinellt från att mamman av egen vilja gått från sociala bistånd till förvärvsarbete. Det har studerats hur familjerna upplever omständigheterna kring mammans arbete under en längre tidsperiod. Det som mammorna upplevde som viktigt med förvärvsarbete var dess inverkan på självkänslan, att ha sociala kontakter och att kunna utgöra en rollmodell för barnen. Mammorna upplevde också som positivt möjligheten att använda sina

förmågor och erfarenheter. Arbetet gav dem en livskvalitet som vore omöjlig att erhålla genom att leva på bidrag. Barnen ansåg att det var bättre att mammorna jobbade än stannade hemma p.g.a. familjens ökade inkomster. Tack vare mera inkomster kunde familjen hitta på mera. Äldre barn värderade också den självständighet de fick då mamman var i arbete, trots att det innebar mera ansvar i hemmet för barnen. Barnen hjälpte sina mammor på många sätt och var del av en komplex mängd av omvårdnad och copingstrategier. Copingen behövdes för att klara av förändringar i livet och för att stötta mammornas arbetsliv. Såväl mammorna som barnen upplevde den sociala inkluderingen som arbete medför som en lättnad. Det upplevdes positivt av att komma bort från stigmat att leva på utkomststöd och att ha mer ekonomisk frihet. Arbete kan alltså på många sätt vara en copingstrategi för barnfamiljer med lägre inkomster.

Sammanfattningsvis kan funktionerna som coping har stärka föräldrarnas välbefinnande och föräldrarollen. Copingstrategierna påverkas positivt om det finns skyddande faktorer inom familjen som t.ex. god hälsa, ett fungerande parförhållande och balans mellan arbete och familj. Till näst diskuterar jag vad socialt arbete har att erbjuda barnfamiljer med utmaningar.

4. Socialt arbete

I detta kapitel beskrivs socialt arbete som profession. Jag diskuterar på vilka sätt socialt arbete kan stödja barnfamiljer när den ekonomiska situationen är svår och det finns brister i familjernas välbefinnande. Jag ger till först en allmän beskrivning av socialt arbete i detta kapitel innan jag diskuterar särskilda former av socialt arbete för barnfamiljer. Törrönen & Heino (2013) diskuterar det sociala arbetets plats i samhället. Inom socialt arbete är strävan att trygga de grundläggande rättigheterna och professionen har därför en viktig uppgift i välfärdssamhället. Människor, människogrupper och förhållanden i samhället finns alltid närvarande i det sociala arbetets praktiska utförande samt i forskning. Hur samhällelig jämlikhet och grundläggande rättigheter genomförs i människors vardag är av intresse för socialt arbete. Det är också ett förutseende arbete där man vill hitta nya politiska lösningar på barn-, familje- och välfärdsnivå för att förhindra att svårigheter uppstår. Inom socialt arbete är man förpliktad att hjälpa de människor som lever under särskilt svåra förhållanden och stödja dem i att klara sig.

Kananoja, Lähteinen & Marjamäki (2011) beskriver det sociala arbetet genom att använda den internationella organisationen för socialt arbetes definitioner. Socialt arbete definieras enligt organisationen bl.a. som att målet är att öka människans välbefinnande genom social förändring, lösningar på problem i människorelationer och främjande av en självständig livshantering. Målet är interaktion mellan individen och miljön. Som arbetsredskap används social- och beteendeteoretisk, samhällsstrukturrell kunskap och övrig kunskap som behövs för tillämpandet. Det sociala arbetet grundar sig på människorättsliga och samhällsrättsliga principer som är skrivna i internationella konventioner. Vidare om socialt arbetes funktion kan sägas att det främjar människors delaktighet, gemensamt ansvar och samarbete. I förändringsarbete är nätverksarbete med boende i det område man arbetar med samt andra aktörer viktigt. Socialarbetaren står i arbetet som en skiljeman mellan klienten och omgivningen.

Socialarbetarens arbete med klienter beskrivs av Schröder (2020) som en blandning av hjälpande och kontroll. Strävan är att föra tillbaka de individer vars självbestämmanderätt och autonomi hotas av sociala problem som t.ex. arbetslöshet. För klienten är socialarbetaren både en mänsklig kontakt men representerar också en institution. Socialarbetaren hjälper klienten att jobba med de sociala problem som skapats utifrån sociala reproduktiva processer. Törrönen & Heino (2013)

poängterar också att nya lösningar från socialt arbete som är stora kan fungera socialt innovativt och ändra strukturer i samhället till det positiva. Lösningar i mindre skala å sin sida såsom arbetsmetoder kan användas riktade mot en person eller familj och främja deras välbefinnande. I klientarbetet är det centrala att stärka individens kunskaper, förmågor, livshantering, självförtroende. I klientarbetet är insikt i de faktorer som hindrar individen från att förverkliga sig själv och bemästra sin livshantering centralt. Därtill bör fästas uppmärksamhet vid de strukturer och verksamheter som påverkar individens möjligheter att fungera i sitt samhälle.

För att sammanfatta lagligheten i de serviceformer som socialvården ordnar beskriver Social- och hälsovårdsministeriet (2017) syftena med socialvårdslagen (1301/2014) som grundläggande socialservice grundar sig på. Främjande och upprätthållande av välfärd och social trygghet är centralt för lagen. Därtill skrivs att "på grund av sin karaktär spelar socialvården en särskild roll när det gäller att minska ojämlikhet och marginalisering. Ett av lagens syften är att på lika grunder trygga behövlig, tillräcklig och högklassig socialservice" (SHM, 2017, s.15). I enlighet med den service som bäst passar klienten tillämpas socialvårdslagen eller en annan speciallag som klienten har rätt till, ifall denna bäst tillgodoser klientens intressen. Speciallagarna inom socialservice beskrivs också i socialvårdslagen och dessa berör bl.a. utkomststöd, handikappservice, barnskydd, elevhälsans kuratorstjänster samt barnatillsyningsmannens tjänster. I socialvårdslagen har innehållet i olika kommunala serviceformer fastslagits såsom boendeservice, hemservice samt rådgivning i uppfostrings- och familje frågor. Särskilda gruppers behov såsom handikappade personer bemöts i första hand med den allmänna socialservicen som bestäms i socialvårdslagen. Om service från socialvårdslagen visar sig vara otillräcklig, omöjlig eller oändamålsenlig ska en speciallag tillämpas.

När det gäller mottagandet av samhällets service och förmåner förklarar Kananoja m.fl. (2011) att socialarbetaren fungerar som den som förmedlar och förverkligar dessa. Arbetsinnehållet för en socialarbetare har stark anknytning till samhällets system, lagstadgade rättigheter samt kännedom kring service och förmåner. I arbetet skall klienterna styras till de rätta områdena. Därtill ses socialt arbete i Finland som ett instrument för förverkligande av välfärdspolitik.

Sammanfattningsvis grundar sig det sociala arbetet på trygghet av grundläggande rättigheter, förebyggande av allvarliga problem samt är en del av välfärden. Socialarbetarens position är som en länk mellan klienten och olika sorters service eller andra lösningar. Socialarbetaren tryggar

också i arbetet klientens rättigheter som finns i olika konventioner och specifika lagar. Förändringen som man vill åt med nya lösningar kan riktas till både enskilda individer och familjer men även förändra strukturer i samhället som anses skadliga. Till näst beskrivs sådant socialt arbete som är särskilt riktat till barnfamiljer.

4.1 Socialt arbete bland barnfamiljer

Tidigare i kapitel 2.3.1 förklarade jag hur barnfamiljernas välbefinnande utmanas av fattigdom. Det konstaterades att ekonomiska bekymmer avspeglar sig på föräldraskapet och familjedynamiken. Nu beskriver jag vilka möjligheter socialt arbete har att stödja de familjer där det finns utmaningar. Familjeinriktat arbete behövs när föräldraskapet innehåller drag som hotar en varm och stöttande föräldrastil. Barnskyddsarbete är en av de arbetsformer som kan förebygga eller korrigera brister i föräldrastilen eller barnets egna riskfulla beteende (Bardy, 2007). Heino (2008) förklarar att barn som blir klienter i barnskyddet ofta bor i familjer med låga inkomster. Varannan familj som har klientskap i barnskyddet är också mottagare av utkomststöd. 45 % av barnen i barnskydd tillhör familjer som fått eller fortsättningsvis får utkomststöd.

Halme & Perälä (2014) betonar ett förebyggande arbete och tidigt ingripande i de familjer där barnens välbefinnande riskerar fara illa. Tyngdpunkten i nationella utvecklingslinjer för social- och hälsovårdspolitik har riktats mot förebyggande tjänster. Halme & Perälä hänvisar till Fields & Prinz (1997) som menar att vardagliga och små bekymmer i barnfamiljer kan vara mer problematiska än att möta ett stort bekymmer. När barnfamiljers problem redan har hunnit bli stora och kräver särskilda stödåtgärder belastar de barn- och familjetjänster som specialsjukvård och familjerådgivningar. Halme & Perälä refererar också till Heckman (2011) som hävdar att det mest effektiva stödet för familjerna är det som görs i god tid och i ett förebyggande syfte. Stöd i vardagen, gemensamma insatser och inriktat stöd kan ses som en social investering för barnens framtid. Stödet och insatserna kan ske med ungdomsarbete, dagvård, mödra- och familjerådgivning, annan social- och hälsovård samt inom undervisning.

Halme & Perälä (2014) poängterar vikten av att stödja föräldraskapet. Svårigheter gällande föräldrars funktion har visat sig påverka barnens utvecklingsmässiga problem. Psykiska problem, allmänt illamående, marginalisering och problematiskt beteende är problem relaterade till skadlig utveckling (Solantaus-Simula m.fl., 2002; Leinonen m.fl., 2003). Små bekymmer som föräldraskapet väcker bör alltid behandlas med allvar. Familjearbete är en stödform inom barnskyddets öppenvård och anordningen av familjearbete föreskrivs i Barnskyddslagen 2007/417 § 11. Familjearbete kan stärka familjens resurser när de brister såsom framgick i rapporter och studier som nämnts tidigare (se t.ex. Karvonen & Salmi, 2016). Bl.a. oro över orken och förmågorna i föräldraskapet, föräldrars nedsatta hälsotillstånd och sämre tålamod med barnen förekommer oftare när inkomsterna är knappa (Karvonen & Salmi, 2016).

Heino (2008) beskriver familjearbetets olika nivåer. Familjearbete sköts från rådgivningar, barnskydd samt från intensifierat familjearbete och rehabilitering för hela familjen. Det viktigaste är att tjänsterna finns tillgängliga i enlighet med barnens och familjernas behov. Det vore också bra med kännedom om dess innehåll och omfattning på nationell nivå. Familjearbete utförs tillsammans med barnfamiljerna som helhet och med de enskilda familjemedlemmarna. Familjearbetets strävan är att lösa familjesituationen och de brister som konstaterats att finns och som påverkar barnens välbefinnande. Syftet med familjearbetarens uppgift är att påverka familjerelationerna mellan barn och föräldrar, mellan föräldrar och mellan syskon till det positiva. I de familjer som tog emot familjearbete i Stakes undersökning år 2007 handlade problemen om föräldrarnas orkeslöshet, okunskap, hjälplöshet och otillräcklighet. Föräldrarnas mentala problem och svårigheter med inkomsterna förekom också. Därmed fyller familjearbete en viktig funktion i att stödja både barnen och föräldrarna när brister finns till följd av t.ex. ekonomiska svårigheter.

Barnskyddets kärna utgörs enligt Bardy (2007) av att trygga barnets utveckling och hälsa och få bort de skadliga faktorerna. Familjen är första prioriteten och barnets rättigheter skall prioriteras i barnskyddet. Ibland räcker kortvarig och tillfällig hjälp åt familjen och ibland behövs det åtgärder för välbefinnandet genom hela barndomen. Bakom behovet av barnskydd finns såväl vanliga livskriser som tillfälligt utmanande situationer och särskilt krävande situationer. När problemen gått så långt att förebyggande åtgärder inte räcker och det krävs ett korrigerande ingripande från barnskyddets tjänster så förpliktar barnskyddslagen kommunen att ordna barn- och

familjeinriktad öppenvård. Öppenvården är i enlighet med en klientplan som görs upp tillsammans med klienten och en behörig socialarbetare som bedömer behovet av barnskydd. När den hjälp som ges till barnet i hemmiljön inte räcker till för att trygga barnets utveckling, kan barnets vardag planeras på andra platser utanför hemmet. En placering utanför hemmet kan ordnas fastän barnet för den skull inte behöver bli omhändertaget.

Juby & Rycraft (2004) hänvisar till Todd & Worell (2000) som delar in socialt stöd av socialarbetaren vid stressande omständigheter i fyra områden. *Emotionellt stöd* handlar om stärkande av en persons självkänsla när hen inte litar på sina egna inre copingmetoder till följd av känslor av hjälplöshet. Emotionellt stöd kan vara att en socialarbetare lyssnar på ett fördomsfritt sätt på en förälder under ekonomisk stress som är orolig över interaktionen med sitt barn. Det ökar föräldrarnas tro på att hantera stressen på ett sätt som inte skadar relationen till barnet.

Informellt stöd hjälper klienten att förstå och hantera sin kris. En klient som är påväg att förlora sin egendom till följd av obetalda utgifter kan få råd av en socialarbetare med vilka program hen skall betala bort skulderna. *Socialt kamratskap* innebär interaktion med en annan individ inom fritids- och rekreationsaktiviteter. En socialarbetare kan hänvisa en förälder till en gruppaktivitet där hen får möjlighet att träffa andra i samma situation. *Bidragande stöd* är ekonomiskt och materiellt stöd. T.ex. betalningsförbindelser till mat av en socialarbetare kan minska stressen över ekonomin när hungern mättas hos familjen.

Sammanfattningsvis är ekonomiska bekymmer vanliga bland familjer inom barnskyddets tjänster. Ett tidigt ingripande i familjernas problem är ett effektivt sätt att förebygga allvarliga följder. Familjearbete är en av de arbetsformer som kan tillämpas när orosmoment hotar familjens välbefinnande. Osäkerhet i föräldraskapet till följd av t.ex. psykiska eller ekonomiska bekymmer kan åtgärdas med familjearbete och på så vis förhindras allvarligare problem. När förebyggande arbete inte räcker för att trygga barnets hälsa och utveckling förpliktigar barnskyddslagen att öppenvårdstjänster ordnas. Varma interaktioner mellan föräldrar och barn har visat sig utgöra skyddsfaktorer trots en vardag med ekonomiska svårigheter (Leinonen, Solantaus & Punamäki, 2002). Inom ramen för socialt arbetes tjänster finns möjligheter att stödja familjernas interaktion och förbättra familjerelationerna. Från socialt arbete kan barnfamiljer få verktyg till sin livshantering när de själva inte besitter lösningarna under stressande omständigheter.

4.2 Ekonomiskt socialt arbete

I dett kapitel beskrivs hur socialt arbete kan stärka individers ekonomihantering. Begreppet ekonomisk kapabilitet förklaras. Jag diskuterar också hur ekonomiskt socialt arbete utöver direkta inkomstöverföringar kan implementera ekonomiska kompetenser hos föräldrarna. Föräldrarnas ekonomiska kompetenser kan stärka hela barnfamiljers välbefinnande. Socialt arbetes definition av ekonomisk kapabilitet baseras enligt Sherraden, Jacobson Frey & Birkenmaier (2016) på “människan-i miljön” ramverket. “Människan-i miljön” ramverket innebär att människans välbefinnande formas av mänskligt beteende samt socioekonomiska och fysiska omständigheter. Ekonomiskt socialt arbete förekommer på både mikro- (arbete med individer, familjer och små grupper) och makronivåer (arbete med organisationer, samhällen och politik). Sherraden m.fl. beskriver konceptet med ekonomiskt socialt arbete. Ekonomiskt välbefinnande handlar enligt dem om ett tillstånd av ekonomisk stabilitet och säkerhet. Individer har kontroll över sin ekonomi och förmågan att ta till sig plötsliga ekonomiska förändringar. De är också på rätt väg att tillmötesgå sina ekonomiska mål och gör val som tillåter dem att njuta av livet. Tre väsentliga strävanden för ekonomiskt socialt arbete med klienter är att minimi-inkomsterna räcker till, att bygga upp hushållets tillgångar samt besitta ekonomisk kapabilitet.

Som introduktion till begreppet *ekonomisk kapabilitet* redogör jag kortfattat för kapabilitetsteorin. Kapabilitetsteorins pionjär är filosofen Amartya Sens idéer och teoretikern Martha Nussbaum har byggt vidare på teorin. Några av kapabilitetsteorins huvudsakliga begrepp är individen, möjligheter och frihet som både Sen och Nussbaum förespråkar flitigt. Med individens användning av kapabilitet avser Sen (1999) en uppsättning av kapabiliteter, där varje preferens står som alternativ för en viss funktion. Individen väljer från uppsättningen en handling eller hur hen vill vara (*doings and beings*). Den utvalda kapabiliteten utgör olika sätt att leva på. *Inre kapabiliteter* är enligt Nussbaum (2011) tillstånd hos en person som möjliggör för hen att utöva en viss kapabilitet, såvida att omständigheter tillåter det. *Inre kapabiliteter* är inlärd i den sociala, ekonomiska, familjemässiga och politiska omgivningen, men inte medfödda. Stödjande

av utvecklingen av de inre kapabiliteterna anser Nussbaum som en uppgift för ett samhälle som vill främja människors viktigaste förmågor. Med stöd från socialt arbete kan föräldrar med låga inkomster utöka sin ekonomiska kapabilitet. Individens förmåga att förstå, tillämpa och agera enligt vad som är bäst för dennes ekonomi utgör ekonomisk kapabilitet.

Sherraden (2010) förklarar också vad ekonomisk kapabilitet (financial capability) är. Ekonomisk kapabilitet kan individer erhålla genom ekonomisk kompetens (financial literacy). Begreppet ekonomisk kapabilitet utgår från de idéer Sen och Nussbaum har om inneboende kapabiliteter kombinerade med yttre omständigheter som bidrar till möjligheter. Ekonomisk kapabilitet är såväl en individuell som institutionell fråga. Förutom den ekonomiska sårbarheten i hushåll med låga inkomster tar begreppet också itu med frågan om institutionella hinder som finns för ekonomisk kapabilitet. För att uppnå ekonomisk kapabilitet behöver individen både förmågan (kunskap, färdigheter, förtroende och motivation) samt möjligheten (tillgång till gynnsamma ekonomiska produkter och institutioner) till att agera. Dessa två bidrar till individens ekonomiska välbefinnande och möjligheter i livet.

Socialt arbete kan erbjuda barnfamiljer med låga inkomster ekonomiskt stöd i form av förebyggande och kompletterande utkomststöd. Kuivalainen (2013) skriver att kompletterande utkomststöd är menat för utgifter som går till särskilda behov eller omständigheter för klienten. Av socialarbetaren som beviljar stödet krävs alltid att de särskilda fallen och omständigheterna tas i beaktande. I Social- och hälsovårdsministeriets (2007) studie berättade socialarbetare att de beviljat kompletterande utkomststöd för t.ex. barnens fritidsaktiviteter, saker åt barnen, resekostnader, utgifter för att träffa barnen eller hälsovårdsavgifter. Av familjer med en försörjare får var fjärde under kalenderåret utkomststöd. Detta stöder vad som tidigare konstaterats angående ensamförsörjare att de har svårare med ekonomin och oftare är i behov av social service än familjer med två försörjare.

I Barnskyddslagen 417/2007 tryggas barnfamiljernas rätt till försörjning när det krisar för att upprätthålla en skälig levnadsstandard. Kuivalainen (2013) skriver att i finländska kommuner beviljas barnfamiljer lättare förebyggande utkomststöd för hyresskulder jämfört med ensamstående vuxna och barnlösa par. Barnfamiljers ställning tryggas som en förstahandsprioritet från kommunen i form av ekonomiskt stöd i enlighet med Barnskyddslagen 417/2007 § 35. I

Social- och hälsovårdsministeriets (2007) studie uppgav socialarbetare att det förebyggande utkomststödet ofta beviljas i akuta situationer för att klientfamiljerna ska klara av de svårigheter som situationen innebär. De akuta situationerna kan vara bl.a. småbarnsföräldrars skilsmässor, familjer som hamnat i problem med stora bostadslån eller föräldrars plötsliga arbetslöshet och dessa omständigheter existerar ofta samtidigt.

Sammanfattningsvis kan ekonomiskt socialt arbete som ser till klientens helhetssituation, med inre och yttre faktorer öka de ekonomiska förutsättningarna i ett hushåll. Inkomstöverföringarna till barnfamiljerna kan vara både förebyggande och kompletterande och familjernas rätt till det ekonomiska stödet garanteras i Barnskyddslagen. I enlighet med Nussbaums (2011) förklaring av begreppet *inre kapabiliteter* kan socialt arbete stödja individen att utveckla sin ekonomiska kompetens. Utifrån "Människan-i miljön" ramverket kan socialt arbete utövas på mikro- och makronivå och tillföra ekonomisk kapabilitet (Sherraden m.fl., 2016). Förutom de inre kapabiliteterna behövs också yttre omständigheter som möjliggör ett ändamålsenligt ekonomiskt agerande. Både Nussbaum och Sherraden (2010) menar att främjande av ekonomisk kapabilitet är möjligt när man ser på de faktorer i hushållet och omgivningen som hindrar individen från ekonomisk kapabilitet. Detta var avslutningen av den teoretiska delen i avhandlingen. Till näst övergår jag till empiriska delen och presenterar vilken metod och vilket material jag använt.

5. Metod och material

Syftet med avhandlingen är att förklara barnfamiljers fattigdom i dagens Finland. Syftet delas in i forskningsfrågorna om subjektiv fattigdom, risker och copingstrategier. Jag har valt att analysera ett färdigt insamlat datamaterial som tangerar mina forskningsfrågor. Materialet analyserar jag kvalitativt. I detta kapitel presenterar jag vilket material och vilken metod jag använt.

Datamaterialet som jag använder i avhandlingen är *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä - kirjoituskilpailu 2019* insamlat av Turunen & Isola (2019). Materialet finns tillgängligt på nätet på Finlands samhällsvetenskapliga dataarkiv, varifrån man får digitala forskningsdata för forskning, undervisning och studieändamål. Jag ansökte om tillstånd för att använda materialet i min pro-gradu avhandling och blev beviljad det. Materialet *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä - kirjoituskilpailu 2019* består av 89 fritt formulerade berättelser som skickats in till undersökningen. Målet var att samla in berättelser om hurudan fattigdomen är och bidra till en djupare förståelse av finländsk fattigdom. Som belöningskriterier för skrivtävlingen sades att berättelsen skall vara rakt och sanningsenligt berättad från det egna livet och beskriva nutida fattigdom och skingra nya perspektiv över den. Maxlängden på texterna var 10 sidor.

I berättelserna beskrivs vardagligt liv i skuggan av fattigdom. Ämnen som behandlas är bland annat fattigdomens orsaker och hur den påverkar olika val i vardagen. En del av texterna är skrivna i form av en livshistoria. Olika strategier som skribenterna använder för att klara vardagen framgår i texterna. Det framgår också vilka konsekvenser fattigdomen har för familjemedlemmar och andra i närheten samt deras förhållningssätt till fattigdomen. Bakgrundsinformation som samlats in om skribenterna är namn eller pseudonym, kön, ålder, boendeort, utbildning, yrke eller tidigare yrke. Innehållet i berättelserna knyter an till de forskningsfrågor jag har i min avhandling och går även att koppla samman med teori och tidigare forskning som jag presenterat. I berättelserna fördjupas förståelsen av hur finländsk fattigdom ser ut och att det också är ett socialt problem. Välbefinnandets baksida inom nordisk forskning nämligen illabefinnandet, framgår också i berättelserna om hur olika områden i livet upplevs som försämrade av att inte ha tillräckligt med ekonomiska resurser (Saari, 2018). Vad som lett till

fattigdom framgår också vilket kan kopplas till de risker som beskrivits att finns inom samhället och familjer för att hamna i fattigdom.

Jag använder kvalitativ innehållsanalys som analysmetod för avhandlingen, eftersom berättelserna lyfter fram det subjektiva perspektivet av fattigdom. Syftet är att analysera upplevelser av just subjektiv fattigdom, risker och coping. Dataprogrammet jag använt är Nvivo. Enligt Fejes & Thornberg (2019) består dataanalyser inom kvalitativ forskning av en process genom vilken forskaren systematiskt undersöker och styr upp sitt datamaterial för att få fram sina resultat. Den kvalitativa analysmetoden enligt vilken forskaren arbetar innebär att arbeta aktivt med sina data, organisera dem, bryta ner dem till begripbara enheter, koda dem, göra synteser av dem och söka efter mönster. Utmaningen med en kvalitativ analys är enligt Fejes & Thornberg skapandet av mening ur en massiv mängd data. Jacobsen (2017, s. 20) beskriver kvalitativ forskningsansats som: ”En kvalitativ ansats har som utgångspunkt att verkligheten är alltför komplex för att kunna reduceras till siffror, vilket innebär att man måste samla in informationen i form av ord, som ger en större nyansrikedom.”

Kvale (1997) delar upp den kvalitativa analysen i fem olika huvudmetoder. Metoderna utgår från analyser av kvalitativ intervjudata, men går också att tillämpa på mer generell analys av kvalitativ data. Jag förklarar hur jag använt mig av fyra av dessa metoder. Den första huvudmetoden för kvalitativ analys benämner han *koncentrering*. *Koncentrering* handlar om att man koncentrerar sig på en eller ett antal poänger eller betydande formuleringar ur den stora textmassan som man gör om till ett ord. Ur materialet jag analyserat har jag koncentrerat mig bl.a. på text som handlar om olika sätt att klara av vardagen under fattigdom och plockat ut citat som jag samlat under huvudkategorin coping. Coping är ordet jag koncentrerat mig på när jag analyserat.

Kategorisering innebär att datamaterialet kodas i kategorier och man analyserar likheter och skillnader i textmassan som man strukturerar upp till kategorier. Jag analyserade i materialet t.ex. olika berättelser av när mödrar upplevt det finländska sociala trygghetssystemet som ogynnsamt och de känt besvikelse över stramhet i familjepolitiken. Dessa likheter av missnöje strukturerade jag till en underkategori, där följderna av t.ex. nedskärningar som mynnar ut i missnöje bland föräldrar ingår. *Berättelse* är en metod som bl.a. tar fasta på och spinner vidare på historier som berättats av deltagare i insamlingen av materialet. Jag har spunnit vidare på de citat som jag valt ut från historierna och jämfört dessa med tidigare teorier och forskning om t.ex. välbefinnande hos fattiga barnfamiljer. *Tolkning* betyder att forskaren tolkar texten på en djupare nivå och med

andra ord spekulerar i innebörden av texterna. Tolkningen av specifika textstycken görs inom ramen för någon sorts kontext eller en eller flera teorier. Jag har plockat ut textstycken ur materialet som jag presenterar som citat i resultatdelen. Jag tolkar citaten inom ramen för olika teorier som t.ex. riskteorier om bl.a. ensamstående föräldraskap. Jag spekulerar till viss del om det ensamma föräldraskapet som en risk utifrån de textstycken jag använt och kopplar an till forskning om ämnet.

Flick (2014) som Fejes & Thornberg (2019) refererar till, påpekar att en kvalitativ analys kan ha flera syften. Som första syfte nämns att man vill beskriva ett fenomen mer eller mindre detaljerat. Som några exempel på fenomen ges subjektiva erfarenheter, sociala situationer, utsagor eller delade föreställningar. En sådan kvalitativ analys där man lyfter fram ett fenomen i form av t.ex. utsagor, kan lämpa sig om man vill jämföra flera fall för att få fram gemensamma eller åtskiljande nämnare. Som andra syfte med kvalitativ analys nämns sökandet efter förklaringar till de skillnader som hittats mellan fallen. Ett tredje syfte kan vara att utveckla en teori om det fenomen man analyserar. I min analys är det utsagor om fattigdomen som jag använder för att förklara fenomenen som utgår från mina tre forskningsfrågor. Fenomenen jämför jag och analyserar om det finns liknande erfarenheter av t.ex. sociala situationer med skam eller utanförskap. Jag skapar inga teorier dock. Till näst beskriver jag hur jag analyserat materialet.

5.1 Analysmetod

Jag gick igenom materialet och valde ut åtta stycken texter bestående av berättelser om vardagslivet som mamma med låga inkomster och social utsatthet. I berättelserna sökte jag också efter copingstrategier som deltagarna använder, risker på samhälls- och/eller familjenivå samt olika dimensioner av subjektiv fattigdom. Copingstrategier som mödrarna använder för att klara av vardagen framkom ofta med allt från bidrag från släkten, göra egna prioriteringar eller ha en stark kämparanda. När jag sökte efter berättelser om risker som skribenterna stött på i sina liv och som orsakat deras fattigdom berättades det bl.a. om osäkra anställningsförhållanden, ett stramt ekonomiskt överföringssystem, sjukdomar och ensamt föräldraskap. Den subjektiva fattigdomen återkom ofta i berättelserna i form av skamkänslor, konsumtionsbrist, utanförskap och negativ inverkan på välbefinnandet. Jag sökte också efter berättelser om kontakt med socialt arbete, vilket endast nämndes i korthet i form av ekonomiskt stöd eller betungande besök på socialkontoret.

Däremot nämndes mycket oftare hjälp från tredje sektorn i form av diakoni och mathjälp samt eget socialt nätverk som copingstrategier.

Jag valde bort sådana berättelser där det inte framgick om skribenten hade några barn eller där skribenten inte lyfte fram föräldraskapet aktivt i sin berättelse. Jag ville ha berättelser om fattigdom bland barnfamiljer i dagens Finland. Nutida samhällsförändringar och risker tillhör såväl teoridelen samt forskningsfrågorna. De flesta skribenterna var kvinnor och alla de texter jag valde ut var skrivna av mödrar, vilket jag inte bestämt på förhand. Materialet var helt finskspråkigt och citaten har jag själv översatt till svenska till en så liknande översättning som möjligt.

Jag har analyserat åtta berättelser av totalt 89 stycken. För att fastslå huruvida detta antal är representativt för att kunna besvara mina forskningsfrågor använder jag Brymans & Nilssons (2018) fastställande av urvalsstorlekens betydelse för en kvalitativ analys. Enligt Bryman & Nilsson bör man ta hänsyn till fem kriterier när man väljer sitt urval: 1. Mättnaden man vill nå för sin teori eller sina data avgör när man slutar samla in data. 2. Minimikrav för ett nöjaktigt urval; siffrorna varierar dock mellan olika forskare och författare. 3. Typen av forskning eller dess teoretiska stöd styr urvalets storlek. Tillvägagångssätt som livsberättelser förknippas ofta med ett mindre urval och en mer intensiv analys. 4. Beroende på hur heterogen populationen är som urvalet hämtas från styrs urvalets storlek för att man ska kunna spegla variationen i populationen. 5. Forskningsfrågornas omfattning och hur konkreta de är påverkar hur väl man kan få grepp om den teoretiska och empiriska vidden i frågorna. Utifrån dessa kriterier anser jag att de åtta berättelser jag valt ut är tillräckliga för att det skall vara en teoretisk mättnad som också räcker för att jag skall ta mig an forskningsfrågornas bredd och uppnå en konkretion av dessa. Analysen blir också intensiv tack vare urvalets relativt begränsade storlek. Jag kommer även nära in på livsberättelserna när jag använder textstycken som citat. Därtill är populationen rätt så heterogen då den består av mödrar med låga inkomster i Finland och deras berättelser om en kämpig vardag. Jag har funnit en hel del likheter mellan deltagarna. Jag upplever inte att det krävs ett större urval än dessa åtta för att greppa variationen mellan dem när jag besvarar forskningsfrågorna. Det går att se en tillräcklig mängd av utsagor och föreställningar om de fenomen som jag vill förklara, t.ex. hur subjektiv fattigdom upplevs.

Fejes & Thornberg (2019) beskriver de två grundläggande ansatserna för slutledning i analysarbete som kallas för *induktion* och *deduktion*. Vid *induktion* dras generella slutsatser utifrån en mängd enskilda fall och man analyserar utifrån materialet. Som motsats till induktion utgår man i *deduktiv* ansats från en allmän sanning såsom en teori och forskaren undersöker om en hypotes stämmer i ett eller flera enskilda fall. Med *deduktion* analyserar man utifrån teori och man kan systematiskt pröva i vilken utsträckning en teori håller och med upprepade studier bygga upp ett starkt empiriskt stöd för teorin. Så länge teorin bekräftas tillför de deduktiva slutsatserna inget nytt och författarna påpekar att syftet med kvalitativ forskning inte är att testa om teorin håller, utan att använda den som ett analytiskt verktyg när man analyserar data. När man analyserar enligt *abduktion* använder man en blandning av induktion och deduktion. Jacobsen (2017) betonar en induktiv ansats som lämplig att använda sig av huvudsakligen i en kvalitativ analys. Detta eftersom kvalitativ forskningsansats kännetecknas av öppenhet och att forskaren i liten grad bildar kategorier på förhand. I min analys var huvudkategorierna som jag kodade enligt deduktiva, eftersom de utgår från mina forskningsfrågor. En stor del av underkategorierna var dock induktiva och därmed fick datat öppet avgöra vilka underkategorier jag skapade. Denna process beskriver jag mer detaljerat till näst.

Jag använder en abduktiv forskningsansats som alltså är en blandning av induktiv och deduktiv ansats (Fejes & Thornberg, 2019). I praktiken innebär det att jag både låter texten tala fritt i analysarbetet när jag skapar koder utifrån materialet. Samtidigt styr jag också vad jag vill komma fram till med kodning utifrån forskningsfrågorna och föruthandsbestämda kategorier. Induktion och deduktion blandades när jag skapade nya underkategorier till mina forskningsfrågor vartefter när jag gick igenom materialet. Till exempel var copingstrategier en forskningsfråga som jag kodade enligt och sökte olika sorters coping som mynnade ut i underkategorier till coping. Jacobsen (2017) kallar denna sistnämnda och induktiva ansats för öppen kodning. Jag fann t.ex. konsumtionsbrist som ett återkommande tema som jag skapade en underkategori av till forskningsfrågan om subjektiv fattigdom. Enligt Jacobsen utgörs den öppna kodningen av att forskaren samlar in data som behandlar samma saker och liknar varandra i en samling som kallas kategori. Nyttan med att skapa sig kategorier är att förenkla komplicerad, detaljerad och fyllig data när man samlar ord, enheter och texter i en speciell kategori. Som följande beskriver jag närmare vad kodning och kategorisering innebär.

Jacobsen (2017) beskriver kategorisering som att man flyttar datat från en kontext, i mitt fall berättelser, till en annan kontext som är kategorier. Med kategorisering möjliggörs jämförelser av olika enheters (textstycken eller citat) utsagor om samma fenomen som reduceras till kategorier. Jacobsen anser att en kategori inte får vara för generell så att alla enheter passar in på samma kategori. Ett minimikrav är ändå att minst två enheter skall passa in på en kategori. När forskaren skapar kategorierna bör det data man använder komma ihåg för att avståndet mellan forskare och data skall vara litet. Kategorierna skall grunda sig på innehållet och innebörden i de upplysningar man får ur datat. När jag flyttade över textstycken (citat) från Nvivo till empiriska delen gjorde jag en sammanslagning av underkategorierna "besparingar" och "försäljning av egendom" till kategorin "ekonomiska copingstrategier". "Socialt arbete" och "hjälp från tredje sektorn" slog jag ihop till kategorin "hjälp från samhället". Jacobsen (2017) benämner denna abduktiva kategorisering som *axial kategorisering*. Det innebär att man bildar kategorier som inte direkt finns i datat, men som forskaren etablerar efter att den första analysen är gjord. Det kan vara en helt ny kategori eller en överordnad kategori under vilken flera underkategorier sammanställs.

Kodning beskrivs av Fejes & Thornberg (2019, s.48) som följande "den process genom vilken du försöker ta reda på vad data handlar om och successivt utveckla kategorier och begrepp". När jag analyserade materialet med abduktiv forskningsansats använde jag forskningsfrågorna som utgångspunkt. Till subjektiv fattigdom blev "konsumtionsbrist", "skam", "utanförskap" och "välbefinnandebrist" mina kategorier som jag kodade textstycken till. Till den andra forskningsfrågan analyserade jag vilka risker familjerna mött på som lett till fattigdom. Jag delade in riskerna i följande kategorier: "osäkra arbetsförhållanden", "ensamt föräldraskap", "kombination av arbetsliv och familj", "sjukdom" och "stramhet i sociala trygghetssystemet". Till forskningsfrågan om vilka copingstrategier föräldrarna använder skapade jag vartefter jag gick igenom materialet kategorierna "ekonomiska copingstrategier", "sociala nätverk", "inställning till situationen", "socialt arbete" och "tredje sektorn". Jag har nu presenterat vilken typ av material och vilken metod jag använt i analysen. Till näst går jag över till vilka etiska aspekter som finns att ta i beaktande i denna sortens analys.

5.2 Etiska aspekter

Finlands samhällsvetenskapliga dataarkiv (2020) har en materialguide i vilken skyddandet av deltagarnas anonymitet tillämpas på *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailu 2019*. Forskningsetiska delegationen (TENK, 2019) har anvisningar som kan användas för all vetenskaplig forskning som gäller människor eller där det används humanvetenskapliga forskningsmetoder. I dessa anvisningar nämns bl.a. etiska principer som gäller alla vetenskapsområden i Finland. Respekt för de undersökta personernas människovärde och självbestämmanderätt finns tryggade i grundlagen (1999/731, 6–23 §). T.ex. rätten till liv, personlig frihet och integritet, religionsfrihet, yttrandefrihet och skydd för privatlivet är sådana grundläggande rättigheter som har beaktats i det färdigt insamlade material jag använt. I Finlands samhällsvetenskapliga dataarkivs (2020) guide för *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailu 2019* framgår hur man tryggt de grundläggande rättigheterna. T.ex. skrivs att det arkiverade materialet inte innehåller originalberättelser som skrivits för hand. De namn som framgår i berättelserna är pseudonymer. Namn på orter, utbildningar och yrken och andra indirekta igenkännbara uppgifter har vid behov tagits bort. Vid dataarkivet gjordes ytterligare anonymiseringar av två berättelser. Enligt TENK skall vetenskaplig frihet användas ansvarsfullt och etiska principer för humanforskning är till för att skydda de människor som är föremål för forskningen.

5.3 Reliabilitet och validitet

I detta kapitel förklarar jag vad som avses med begreppen *reliabilitet* och *validitet*, samt vilken betydelse dessa har för min analys. Jacobsen (2017) beskriver forskningens kvalitet som *reliabilitet* och är lika med *tillförlitlighet*. En forskning med god kvalitet kännetecknas av att forskaren återspeglar den faktiska och underliggande verkligheten i de resultat som rapporteras. Det förutsätts att forskaren förmår reflektera över samspelet mellan själva forskningen och resultaten som framgår. Jacobsen betonar öppenhet som viktig för att kvalitativ forskning skall vara så trovärdig som möjligt. Om forskaren tydliggör sin roll i forskningssituationen åt läsarna öppet och reflekterande ökar också trovärdigheten. Därtill bör det noggrant formuleras vilka

metoder som använts och uttryckligen hur de kan ha påverkat resultaten. Först när det är avklarat kan andra få en inblick i vad som gjorts och få möjligheten att kritisera resultaten.

Validitet handlar med andra ord om *giltighet*. Enligt Jacobsen (2017, s.148) bör man vid validitet fråga sig följande: "Har vi fått tag på det vi ville ha (intern giltighet)? Kan vi överföra det som vi funnit till andra sammanhang (extern giltighet)? Kan vi lita på de data som vi samlat in (tillförlitlighet)? Kort sagt: Är det sant det som vi har nått fram till och presenterat?". Med dessa frågeställningar som utgångsläge har min kvalitativa analys av materialet gett representativa förklaringar av de fenomen som jag ville söka svar på. T.ex. vilka copingstrategier en förälder tar till under ekonomisk stress fick jag med analysen mångsidiga svar på. Jag anser att resultaten i viss mån kunde överföras till andra sammanhang, eftersom resultaten stämmer bra överens med tidigare forskning. Däremot är urvalet ganska litet så jag skulle vara försiktig med att generalisera alltför mycket till andra sammanhang och inte påstå att alla föräldrar i fattigdom är besvikna på familjepolitiken. I en annan kvalitativ studie av mitt ämne finns möjlighet att det förekommer nöjdhet med t.ex. en flexibel dagvård.

Bryman (2018, s. 468) påpekar att "kvalitativa resultat tenderar att ha fokus på det kontextuellt unika och på meningen hos eller betydelsen av den aspekt av den sociala verkligheten som studeras". Bryman menar att det är en empirisk fråga huruvida resultaten ur en kvalitativ kontext har samma betydelse vid en senare tidpunkt i samma kontext eller i ett annat sammanhang. Därtill inbegriper vanligen kvalitativ analys en intensiv studie av en liten grupp människor, som har vissa egenskaper gemensamma. Därmed menar Bryman att de kvalitativa resultaten kan ge ett djup men inte en bredd av fenomenen, vilket är mer aktuellt i kvantitativa studier. Resultaten i min studie kan alltså förstås som kontextuella i den verklighet som avspeglas med olika aspekter av fattigdom. Resultaten kan ge en djupare förståelse av t.ex. välbefinnande vid fattigdom, men inte på bredden. Tillförlitligheten i datamaterialet kan reflekteras över genom att läsa Isola & Turunens (2019) beskrivning av hur materialet samlats in och vilka etiska aspekter som beaktats vid insamlingen.

Fejes & Thornberg (2019) påpekar att vid kvalitativ analys skapas det utrymme för kreativitet, samtidigt som det sätter krav på forskarens omdöme. Varje kvalitativ studie är unik och därmed är också det analytiska arbetssättet unikt. Fejes & Thornberg (2019, s. 37) skriver att "de mänskliga elementen i kvalitativ forskning utgör både en styrka och en svaghet i forskningen".

Med styrka avses att mänskliga erfarenheter och insikter tillåts bidra till nya perspektiv att se på världen. Som en eventuell svaghet avses att forskningen är starkt beroende av forskarens färdigheter, utbildning, intellekt, självdisciplin och kreativitet. Jag använde i analysen kreativitet när jag kodade materialet enligt teman som jag själv hittade i berättelserna. För att undvika att skapa feltolkningar av de fenomen jag analyserade såg jag till att citaten passade in under de kategorier jag satte dem, trots att vissa citat passade in under flera kategorier. Citaten jag valde ut passade också som tidigare nämnts in på forskningsfrågorna och bidrog med en djupare insyn i de fenomen jag studerat. Efter att ha analyserat tillförlitligheten och giltigheten i min kvalitativa innehållsanalys går jag nu över till att presentera resultaten.

6. Resultat

I detta kapitel presenteras och analyseras de resultat jag kommit fram till i min kvalitativa analys. Resultaten har jag delat in i tre huvudkategorier enligt mina forskningsfrågor. Under dessa tre huvudkategorier finns även underkategorier som jag skapat med abduktiv forskningsansats. Den subjektiva fattigdomen med underkategorier presenteras först. Sedan presenteras risker för fattigdom inom samhälle och familj med underkategorier. Till sist presenteras olika copingstrategier som också delats in i underkategorier.

6.1 Subjektiv fattigdom

Jag har valt subjektiv fattigdom som den aspekt av fattigdom jag vill analysera barnfamiljers fattigdom ur. Den subjektiva fattigdomen delade jag in i underkategorierna *konsumtionsbrist*, *skam*, *utanförskap* och *negativ inverkan på välbefinnandet*. Dessa var ofta förekommande teman i berättelserna. Det subjektiva välbefinnandet under fattigdom som är ett av mina syften i avhandlingen beskrevs på olika sätt av deltagarna. Människors upplevelser av fattigdom behövs för att förstå fattigdomens vardagliga verklighet och mångsidighet (Eskelinen & Sironen, 2017). Det är skäl att fråga fattiga människor vad fattigdomen betyder för dem samt hur det tar sig i uttryck i deras liv och vilka följder det har. På samhällsnivå är individuella upplevelser av fattigdom viktiga för att skapa en bättre förståelse av med vilka åtgärder man kan förebygga och minska fattigdom (Kangas & Ritakallio, 2008).

Konsumtionsbrist

Konsumtionsbristen nämndes av många som en belastande faktor för familjen som leder till känslor av utanförskap och skam och därmed sänker välbefinnandet. Jämförelser med andra familjer som har råd att konsumera mera framgick av flera deltagare. I det så kallade konsumtionssamhället vi lever i erbjuder konsumtion nöjdhet och välbefinnande samt en social status. Att inte kunna konsumera skapar ojämlikhet mellan barnfamiljer (se Lammi-Taskula & Karvonen, 2014). Som förälder skapar det också negativa känslor att inte kunna ge sina barn sånt som andra barn får såsom kläder, saker och upplevelser som resor (se Isola m.fl., 2020; Salmi &

Karvonen 2016). En mamma berättar om hur andra familjer år efter år haft råd att konsumera i olika former, medan hennes barn inte haft denna möjlighet och detta har skapat skam- och utanförskapskänslor för familjen:

Tiden gick och åren likaså. Andra familjer köpte nya kläder, bytte bilar, flyttade till större bostäder eller köpte t.o.m. en egen bostad. De reste, gick och åt på restaurang som familj, på bio m.m. Vi gick på loppisar och till brödköer. Barnen kunde inte utöva fritidsaktiviteter utan de redskap som behövdes, eller tvingades sluta någon aktivitet p.g.a. en obetald terminsavgift. Det är dessutom svårt att förklara åt barnen att de inte kan fortsätta p.g.a. pengar. "Är vi faktiskt så fattiga?" frågade barnen allt oftare och kände sig utanför och skämdes. – Nummer 3

I berättelserna av mammorna framgår att bortprioriteringar och omprioriteringar är följderna av att inte ha råd med det man önskar. I likhet med Isola, Roivainen & Hiilamos (2020) forskning bortprioriteras sådant som inte anses vara absolut nödvändigt, samtidigt som ojämlikheten jämfört med andra barnfamiljer växer. En mamma beskriver hur hon istället för att hitta på något med sitt barn arbetar på helger och lov då de ändå inte har råd att göra något som kostar. I det andra citatet beskrivs också bort- och omprioriteringar:

Jag ber sällan om ledigt från arbetet, eftersom vi inte har råd att resa, gå på evenemang o.s.v. – Nummer 16

Mina barn har aldrig gått på en nöjespark. Jag har försökt hitta och erbjuda mina barn många gratis aktiviteter och upplevelser. – Nummer 45

Skam

Enligt Viitasalo (2019) följer känslor av skam, hjälplöshet och värdelöshet med ekonomiska svårigheter. Långvariga problem med ekonomin kan få människor att tappa tron på sina egna förmågor. Skammen över att vara fattig berättades ofta om av deltagarna och enligt Scheff & Starrin (2013) existerar än idag fördomar i samhället om de fattiga. I en annan finländsk studie där man frågat personer om skillnader mellan fattiga och icke-fattiga när det kommer till självförtroende, social uppskattning och tillit till egna möjligheter att påverka framgår betydliga skillnader (se Ritakallio & Kangas, 2008). I Isola, Roivainen & Hiilamos (2020) studie med ensamstående mammor framgår att mottagande av ekonomiskt stöd från staten är med blandade upplevelser. Byråkratin, nedvärderande möten på socialen och att behöva ge ut privat information

som kontoutdrag tenderar att skapa en tröskel att söka sig till sociala tjänster. I följande citat påvisas just detta av en mamma hur negativt det kan kännas att vara med sina barn på socialen och be om ekonomisk hjälp. Det andra citatet beskriver hur det känns att lämna ut privat information för att erhålla förmåner:

Under de värsta stunderna kallades hela vår familj in till ett möte på socialen, där familjens ekonomiska situation kartlades. Det var en absurd grej att skaffa fram alla nödvändiga bilagor, bevis, kvitton och andra förklaringar på basen av vilka vår familj skulle bli hjälpta. Gråtande, hungriga barn var med på mötet och slutresultatet blev vår familjs totala förnedring. Den slutliga beräkningen av det kommande bidraget var exakt 0 €. – Nummer 3

Vi hamnade att stänga vår förstföddes sparkonto p.g.a. att det krävdes kontoutdrag varje månad på detta från Folkpensionsanstalten och sparpengarna hade en negativ effekt på våra bidrag. Det är ytterst fel att barn från fattiga familjer berövas möjligheten till att spara pengar redan vid livets första steg. – Nummer 19

Förutom att ta emot pengar som hjälp från staten framgår också skam över att delta i aktiviteter som erbjuds i en berättelse. I likhet med detta upplever exempelvis föräldrar i Storbritannien med låga inkomster skam bl.a. när fattigdomen uppdragas i offentliga sammanhang och de beskriver att skammen sitter djupt rotad inom dem (Daly & Kelly, 2015). Känslan av skam beskrevs som att den mer handlar om vad man är, än vad man gör, vilket även kan ses i följande citat:

Några gånger har vi varit på en veckas långa anpassningskurser för specialbarn som ordnats av FPA. Fastän det också är trevligt att gå till ett färdigdukat matbord och få kamratstöd, så är man samtidigt medveten om att "semestern" grundar sig på en familjemedlems handikapp. – Nummer 2

Chase & Walker (2013) definierar individens skam som en negativ värdering av självet som hänger samman med de egna strävandena och andras förväntningar. Skammen är manifesterad som maktlöshet och att känna sig liten. Situationer där skammen uppstår relateras till social produktion eller reproduktion och att människor inte lyckas uppnå eller inte anser sig leva upp till normativa förväntningar (Schröder, 2020). I flera citat påvisas upplevelser av skam p.g.a. att vara fattigare än andra och inte ha kunnat uppnå en viss social standard:

Emellanåt funderade jag om man borde bära ett märke i pannan som genast klargör människans klassordning. Då skulle man inte behöva förklara sig skilt. – Nummer 3

Vi kommer att vara mindre bemedlade hela livet, för vi har inte sparat just någon arbetspension alls. Vi går inte någonstans just tillsammans, vi har förstelnat på våra platser och marginaliserats tillsammans. Värst är de dagar, som man har en "fattig känsla" eller det bara är minussiffror på kontot, då vågar man knappt röra på sig. Vi borde hitta på någon gratis aktivitet, som naturligt skulle passa in i vår livssituation och ta bort den känslan. – Nummer 2

Enligt Scheff & Starrin (2013) är det kännetecknande för socialt utsatta grupper som fattiga att de lider brist på socialt erkännande och anstränger sig för att skydda sin redan sårade identitet för att inte behöva utstå fördomsfulla attityder. Flera av deltagarna beskriver skamkänslor och att de försökt skydda sig själva för att inte behöva "tappa ansiktet":

Du måste vara och leva som alla andra. Bevisa åt dem, att du klarar dig. – Nummer 22

Ständiga påhittade förklaringar till olika situationer och olika människor varför vi inte gör det där eller dethär, varför vi inte far någonstans, varför vi inte bokar en södernresa till sportlovet. Inte ens en kryssning till Tallinn hade vi råd med. Oj hjälp hur mycket man har tvingats ha mage att ljuga och hitta på alla sorters förklaringar. – Nummer 3

Utanförskap

Meeuwisse & Swärd (2013) lyfter fram begreppet *social exkludering* som knyter an till nutida utveckling med ökade klyftor i samhället i spåren av globalisering, migration och övergång från industrisamhälle till informationssamhälle. Lammi-Taskula & Karvonen (2014) förklarar i sin tur att konsumtion har en social funktion eftersom individen kan ansluta sig till samhället runtomkring sig och skapa sin egen identitet. Därmed kan brist på ekonomiska resurser minska individens möjligheter till att integreras i omgivningen. Ojämlighet i det finländska samhället fick sin början i slutet av 1990-talet och har synts mellan olika barnfamiljer då det lett till en polarisering gällande barnfamiljers konsumtionsmöjligheter. Utanförskap som fattigdomen för med sig beskrivs av flera i materialet. En mamma beskriver utanförskapet i det så kallade konsumtionssamhället som en metafor av spelet Monopol:

Konsumtionssamhället är som Monopolspelet. I spelets början rullar affärerna och det är en bra rörelse i spelet när alla har lika mycket pengar att använda. I något skede skapar tärningen och olika beslut som tas ojämlikhet spelarna emellan, lika som i samhället. Spelets fart minskar, när vissa har köpt allt som går att köpa. Åt dem samlas förmögenhet, som inte håller igång spelet utan går åt till att sparas. Andra har småningom förlorat sina pengar och hamnar bittra att avsluta spelet. Om det i detta skede skulle ges mera spelpengar åt de som förlorat sin förmögenhet, skulle spelet komma igång igen och inte sluta. Små inkomstöverföringar i spelet från de framgångsrika skulle trygga spelets fortsättning. Slutresultatet skulle göra alla rikare när pengarna skulle röra sig. Samhället skulle inte stagnera. Konsumtionssamhällets verksamhet grundar sig inte på produktion utan på konsumtion. Alla kan inte utföra produktivt arbete, men alla är konsumenter. – Nummer 2

I likhet med Hakovirta & Rantalaihos forskning (2012) är konsumtion viktig för barnens vänskapsrelationer. Svårigheter med konsumtionen kan skapa utanförskap för barnen. Skillnader i möjligheterna till konsumtion märks både i skolan, hemmet och på fritiden. Allt från märkeskläder till nöjen såsom resor får barn från mindre bemedlade familjer inte åtnjuta på samma sätt som barn i rikare familjer. Barnen tar aktivt till egna strategier för att bemästra situationer med jämnåriga där det råder ekonomisk ojämlikhet, vilket en mamma beskriver som följande:

Det sorgligaste var att märka, att så småningom hamnade också barnen i skolåldern att lära sig undvika vissa diskussionsämnen eller direkt ljuga eller hitta på förklaringar, när och vart de skulle. Varför de inte har den senaste trendens kläder, vissa tennisskor eller Kånken ryggsäckar. Inga planer för loven, bra att de ens fick mat där hemma på lovet. I skolan i varje fall fick de en måltid gratis. Och hjälp dessa sommarlov! Hemma, hemma, simma, hemma, i biblioteket, hemma och inget annat. Inga nöjesparker, kryssningar, inte just något avvikande från vardagen. –

Nummer 3

Sämre bemedlade barnfamiljers konsumtion består främst av förnödenheter i jämförelse med konsumtionen hos grupper med högre inkomster. Förnödenheterna som avses är bl.a. livsmedel och boendeutgifter. Dessa familjer använder sig ofta också av offentliga tjänsters utbud när det gäller bl.a. hälsovård (Lammi-Taskula & Karvonen, 2014). Isola, Roivainen & Hiilamo (2020) har studerat konsumtion bland finländska ensamstående mammor och funnit att dessa gör prioriteringar bland sina förnödenheter och väljer mat framom t.ex. hygienartiklar. I följande två citat berättas om hur en familj inte hade råd med sina förnödenheter och hur detta skapade

känslor av utanförskap. Det andra citatet visar på hur en mamma inte kände sig hemma på en privat läkarstation:

Härifrån börjar helvetet utvecklas. Man får inte telefonanslutning, försäkringar och att få en bostad är mångfaldigt svårare, att nämna dessa räcker. Allt så kallat överflödigt införskaffande stjälpur hushållet också för en längre tid, t.ex. en söndrig tvättmaskin eller telefon. Läkare kan man besöka på hälsovårdscentralen, eftersom räkningen kommer senare. Å andra sidan samlas räkningarna lätt på hög och försvårar situationen ytterligare. I vår familj lämnade de vuxnas mediciner många gånger oköpta eftersom vi eventuellt inte skulle haft råd att köpa mat längre.

– Nummer 3

En annan för mig till följd av inkomstnivån okänd "värld" vart jag tvingats gå i nöd några gånger är till en privat läkarstation, vars avgifter är alltför stora för min egen ekonomi. De gånger i mitt liv som jag besökt Mehiläinen har jag funderat, syns det utanpå att jag inte hör hemma i ett väntrum hos privatläkare? Har jag fel kläder, fattas medelklassens måttliga charm i mitt beteende? – Nummer 12

Enligt Kangas & Ritakallio (2008) möjliggör subjektiva mätningar av fattigdom socialt utsatta människors röster att bli hörda. I subjektiva mätningar av fattigdom får respondenten möjlighet att själv bedöma om den är fattig eller inte. Syftet med det subjektiva perspektivet på fattigdom är att hitta de känslor som människor har till följd av svårigheter med inkomsterna. I nästa citat kommer en ärlig beskrivning av utanförskapskänslorna vid fattigdom:

I min närmaste vänskapskrets är jag inte den mest framgångsrika medlemmen. Jag gläds stort åt mina vänners fina yrken och stabila familjebakgrunder, tack vare vilka de har uppnått en hög levnadsstandard. Men jag skulle ljuga om jag påstod att jag inte upplever sorg, en stor känsla av utanförskap, skam och elände över min situation. – Nummer 19

Negativ inverkan på välbefinnandet

Ekonomiska svårigheter innebär en försämring av olika områden i livet som är viktiga för välbefinnandet. Skribenterna beskriver hur olika områden i livet försämras p.g.a. fattigdom. De citat som jag lyfter fram angående välbefinnande går alla att tillämpa på Allardts (1976) teori om välbefinnande där han använder *having*, *loving* och *being*. Hälsa och en materiell grund är två aspekter av det subjektiva välbefinnandet som tillsammans med andra aspekter kan ge tillfredsställelse med livet (Karvonen, 2018). Även Riihinen (2002) nämner bl.a. yrke, hälsa,

inkomster, egendom, boende och fritid som delar av objektiv livskvalitet. Hälsan som en del av välbefinnandet lyfts också fram av Saari (2018) och flera deltagare i materialet berättade om sjukdomar som försvårar den ekonomiska situationen ytterligare. I följande citat framgår en situation som präglas av sviktande hälsa, en skör ekonomi och rädsla över att förlora boende som försämrar den objektiva livskvaliteten och det subjektiva välbefinnandet:

Vi har två personers arbetsmarknadsstöd att använda, med vilka vi betalar de månatliga boendeutgifterna, mat och mediciner. Jag har också en annan långtidssjukdom och mediciner för två andra krämpor. Vårt liv skuggas ständigt av en förfallande sommarstuga och rädsla över att något går sönder hemma eller på stugan. Vi har inte råd att reparera något. – Nummer 2

Enligt Riihinen (2002) är sociala band en del av livskvaliteten. Allardts (1976) *loving* utgörs av sociala relationer och en social identitet som kan försämrars vid fattigdom p.g.a. att inte kunna delta i sociala sammanhang. Att inte kunna resa och hälsa på nära och kära som en del av välbefinnandets *loving* p.g.a. ekonomiska skäl beskrivs av flera deltagare:

Min dotter skulle vilja att vi åkte någonstans, hälsade på släktingar på annan ort eller något, men i nuläget har vi inte råd med sådant. – Nummer 16

Av ekonomiska skäl kan jag inte resa 400 kilometer till släktkalas. Varje liten fest är en stor ekonomisk förbindelse då man måste skaffa kläder, presenter och betala resor. Detta var särskilt dyrt då vi hade fyra barn med oss. – Nummer 2

En skribent i materialet beskriver också hur hennes sociala band och släktrationer upplevs som negativa då fattigdomen är en skam och hon inte anser att man vågar be om hjälp av släktingar i den finländska kulturen. I Lindberg, Autto & Nygårds (2019) studie framgick liknande resultat och att det i Österbotten är finlandssvenskarna som har lättare att be om hjälp från utomstående, medan finskspråkiga har mer tendens att vilja klara sig själva:

Någon annanstans skulle kanske släktingar komma och hjälpa till, men i Finland är släktens betydelse minimal. Fastän du skulle hamna i hur djupt vatten som helst, kommer inga släktingar och hjälper dig. Att be om hjälp är skamfyllt eftersom fattigdomen i sig är skamfylld. Jag är stolt såsom min mormor, som lämnade denna jord utan att äga något. Hon bad aldrig släktingar om hjälp. Det gör inte jag heller. – Nummer 22

Stiglitz kommission (2009) menar att subjektivt välbefinnande bygger på hur individen utvärderar sitt eget liv (*life evaluations*). Konkreta exempel på *life evaluations* är att känna mening och betydelse i livet och att uppnå sina mål. Hur andra människor ser på en som person hör också till *life evaluations*. En skribent berättar om baksidan av inte lyckas med det ovannämnda och sin upplevelse av att inte kunna knyta an till samhället eller fungera på ett önskvärt sätt:

Du är värdefull som människa och samhällsduglig då du har en arbetsplats, ett vackert hem, en bil, familj och husdjur. Du reser och går på restaurang och stöder de lokala restaurangföretagarna. Du väljer högklassig inhemsk och etiskt tillverkad mat och gör överlag dyrare val i olika saker som är bra globalt sett. Du har inga mentala problem och din energi räcker till frivilligarbete och du kan arbeta för välgörenhet. Du har ett människovärde, du uppskattas och bemöts som en jämlike, du förtjänar din plats i samhället. – Nummer 3

6.2 Risker

Jag har valt att analysera vilka risker som skribenterna i materialet nämner att varit bidragande till deras fattigdom. Riskerna finns både ute i samhället och inom familjen. Förändringar i välfärdsstaten med bl.a. individualisering, hushållsformer och kvinnornas ökade deltagande i arbetslivet, innebär också ett mer omfattande behov hos barnfamiljerna än förut (Harslöf & Ulmestig, 2013). Riskerna delade jag in i *osäkra arbetsförhållanden, ensamt föräldraskap, kombination av arbetsliv och familj, sjukdom och stramhet i det sociala trygghetssystemet*.

Osäkra arbetsförhållanden

En svag ställning på arbetsmarknaden är en risk inom familjen för att hamna i fattigdom. På arbetsmarknaden finns förväntningar som kan utgöra hinder att ansluta sig till den (se Larsen, 2013). Karvonen & Salmi (2016) poängterar att deltids- eller tillfälliga arbeten kan innebära hårt arbete, kanske flera samtidigt, men ändå en låg lön och osäkerhet kring framtiden. Halme & Perälä (2014) påpekar att föräldrars arbetslöshet ofta innebär fattigdom hos barnfamiljer. Sauli (2001) menar att ekonomin är som mest skör i de familjer där arbetslösheten blivit långvarig. I följande citat beskriver en mamma hur hon haft olika arbeten där hon varit en uppskattad

arbetstagare. I längden har det ändå straffat sig då hon haft längre arbetslösa perioder och hon har svårt att bli anställd på nytt:

Jag tror att långa arbetslöshetsperioder och byten av arbetsplatser har stor inverkan på det att ingen tar kontakt med mig. På varje arbetsplats har jag nog varit omtyckt och de har velat anställa mig igen, men jag slipper bara inte och visa mina verkliga förmågor. – Nummer 16

I takt med att samhället förändras blir en låg utbildning ett allt större hinder för placering på arbetsmarknaden (Larsen, 2013). Föräldrarna i familjer med låga inkomster har oftast en lägre utbildningsnivå. Föräldrarna har oftare än andra också så kallade ströjobb, deltidsarbeten och lågavlönade arbeten. Följden av dylika anställningsförhållanden är att inkomsterna på en årsbasis förblir låga (Karvonen & Salmi, 2016). I följande citat beskrivs de ekonomiska följderna av att ta ströarbeten och ha ett deltidsarbete:

Det gick nästan ett år igen innan jag fick ett nytt arbete. Jag gjorde främst hotellstädning då och då en halvtimmes bilresa hemifrån. Alltså gick en timmes lön åt till att förflytta sig, när den dagliga resan nästan blev 100 kilometer. Arbetsgivaren ersatte inte det och arbetsdagarna var ofta bara några timmar långa. – Nummer 16

Ensamt föräldraskap

Ensam föräldraskap innebär att ensam kämpa med ekonomiska motgångar och pussla ihop vardagen. Ekonomisk recension har visat sig ha negativa effekter på lång sikt för familjer med många barn eller med endast en förälder (se Lindberg, Nygård & Nyqvist, 2018). Enligt Isola m.fl. (2020) studie gör ensamma mammor uppoffringar för sina barn som går ut över det egna välbefinnandet. Det är också smärtsamt att inte kunna ge sina barn kulturellt värdefulla saker. Flera av deltagarna i materialet var ensamstående mödrar och såhär beskriver två av dem sina känslor av ensamhet:

Vissa såsom jag uppfostrar våra barn själva. Vi gör våra egna beslut och misstag ensamma. Vi blir skuldsatta och marginaliserade ensamma. – Nummer 22

Själv klarar jag att ta hårda smällar, men det kändes otroligt svårt med tanke på mina barn, att man inte ville ha oss som hyresgäster någonstans. För den som har störningar i kredituppgifterna, är i fattigdomsfällan, lider av en allvarlig psykisk störning, är klassamhället för en ensamstående tvåbarnsförälder en ännu hårdare verklighet. – Nummer 19

Hakovirta, Kuivalainen & Rantalaiho (2013) förklarar varför ensamt föräldraskap är en risk inom familjen för fattigdom och tidsbrist. En fungerande dagvård är desto viktigare för deltagande i arbetslivet för en ensamförsörjande förälder. Ensam föräldraskap kräver mera anpassningar av arbetstider, barnomsorg och olika copingstrategier för att strukturera upp vardagen. Ifall barnens omvårdnad inte kan tryggas när föräldern jobbar utgör det hinder för att ta emot arbeten som kräver t.ex. skiftarbete eller längre arbetsresor, vilket ses i följande citat:

Eftersom jag sedan barnen föddes varit ensam vårdnadshavare största delen av tiden har jag varit noga med att inte ha långa arbetsturer eller behöva vara borta hemifrån länge. Kvälls- och nattskiftet hade enligt mig varit helt omöjliga. Jag har skalat ner på levnadsstandarden också p.g.a. det ensamma föräldraskapet, skippat att gå i dagsarbete som med arbetsresorna inräknade skulle ha betytt tio timmars frånvaro från hemmet. Istället har jag gjort projektarbeten. –

Nummer 12

Kombination av arbetsliv och familj

Enligt Lindberg (2021) är kombinationen av arbetsliv och familj en ny social risk. De riktlinjer som politiken sätter gällande service och inkomstöverföringar för barnfamiljer innebär endera begränsningar eller möjligheter i föräldrarnas arbetsliv. Det handlar också om sociala skillnader i hurdana inkomster, resurser och autonomi som finns i arbetet att välja bland för en förälder (Millar & Ridge, 2016). Hur kombinationen mellan arbetsliv och familjeliv lyckas formar därmed inkomsterna. Det är dels en politisk sak att kombinera arbete med familjeliv, men också en individuell uppgift. En mamma beskriver hur tajt hennes tidsschema såg ut då hon kombinerade arbete med att ha sitt barn i förskola:

Jag vaknade femtiden på morgonen så att jag skulle hinna till arbetet 100 kilometer borta till klockan 7. På kvällen var jag hemma efter klockan 17. Mitt barn gick då i förskola och bodde hos mina föräldrar inne i veckorna, eftersom jag var tvungen att åka så tidigt till arbetet. Det skulle nog ha fungerat att föra barnet till dagvård tidigt på morgon och hämta på vägen hem från jobbet, men vi bestämde att för barnet är det bättre att få sova längre och vara kortare tid i dagvård. – Nummer 16

Sjukdom

I tidigare finländsk forskning av Institutet för hälsa och välfärd framkommer att föräldrarna med låga inkomster lider av psykiska bekymmer, oro över sin ork och förmågor som föräldrar och är oftare rädda än andra föräldrar att tappa humöret i samspelet med sina barn (Lammi-Taskula & Karvonen, 2014). Också enligt Karvonen & Salmis (2016) forskning lider föräldrar som har svårigheter med inkomster oftare av upprepade depressioner, ångest eller uppgivenhet. Dock upplevs dessa symptom endast av ett få antal föräldrar allt som allt. I följande citat har båda föräldrarna sämre psykisk hälsa i samband med den stressande ekonomiska situationen:

Den ständiga oron ledde till hälsoproblem, min man fick panikstörning och depression, medicinering och han kom sig just och just till arbetet. Själva var jag ännu mammaledig med vårt andra barn och våra inkomster bestod främst av min mans. Själva vakade jag över nätterna och var rädd att dö om jag somnar. Pressen av pengabrist och skuldsatthet tärde på hjärta och själ dag som natt. Symptomen på depression började komma hos mig också. Man var bara tvungen att orka och verka normal på alla vis, orka le åt de andra mammorna i lekparken, samtidigt som man funderade hur man skall klara denna vecka och överhuvudtaget hela månaden. – Nummer 3

Lindberg, Nygård & Nyqvist (2018) påpekar hur belastande det är för familjer med hälsomässiga utmaningar att sköta olika ärenden som krävs för att de ska få sina förmåner och service. Sökande och mottagande av särskilda förmåner och service kräver att de själva skall förstå sig på, som de citerade det "hur det komplicerade systemet fungerar". I följande citat beskrivs denna utmaning:

Två av mina barn är barn med specialbehov och de belastade min vardag väldigt mycket emellanåt. Jag var nästan i daglig kontakt med skolan och redde ut saker som hade med barnen att göra. Min egen energi och tid upptogs också av olika terapier, ärenden med FPA samt barnens läkarbesök. – Nummer 2

Stramhet i det sociala trygghetssystemet

Missnöje med familjepolitiken bland föräldrar efter nedskärningar rapporterades av Befolkningsförbundet (2018). Föräldrar som har osäkra arbetsförhållanden och upplever utmaningar att orka med vardagen kan också uppleva sämre tillit till myndigheter och välfärdsstaten. Följderna av den minskade tilliten till samhället kan vara ökat behov av att förlita sig på coping inom egna familjen och att använda det sociala nätverket vid motgångar och risker i

vardagen (Lindberg, Autto & Nygård, 2019). Ahrendt, Blum och Crepaldi (2015) menar att ekonomiska och politiska förändringar som leder till att förmåner blir behovsprövade, skapar nya grupper av missgynnade familjer som innan krisen fått universella förmåner. Mamman i följande citat berövades rätten till heldagsomsorg för hennes barn i hemkommunen:

Från familjer med arbetslösa föräldrar berövades tid, när den subjektiva rätten till dagvård begränsades i vår kommun. Halva dagen, som jag kunde ha tillägnat fast till skapande arbete försvann helt och hållet, då våra barn inte längre fick vara i dagvård hela dagen. Det lämnade ett så stort hål i mina studier, att jag inte just nu ens får studiestöd, eftersom mina studier inte framskred tillräckligt. Begränsning av den subjektiva dagvårdsrätten har också påverkat vår ekonomiska situation på det viset, att vi har hamnat köpa mera mat till våra barn då de inte fått mera än lunch i dagvården. – Nummer 11

Barnbidraget som är en universell förmån och vars belopp bestäms utifrån antalet barn, har ändrat belopp på under 2000- talets regeringsperioder (Nygård, 2020; Nyby m.fl.,, 2017). En mamma beskriver sitt missnöje över att det höjs ju fler barn man har, samtidigt som det förstfödda och enda barnet som behöver nya saker inte har storasyskon att ärva av:

Med flera barn blir det desto större bidrag, vilket är lustigt, att ju flera barn desto större summa alltid för följande. Då kan de också ärva kläder, saker m.m. För det förstfödda barnet borde det vara högsta beloppet stöd, eftersom man hamnar skaffa mest åt det barnet. – Nummer 16

Att förlora tilltron till välfärdssystemet är en av konsekvenserna när inkomstöverföringar stramas åt för de som behöver dem mest. Detta är dock motsägelsefullt med tanke på att finländska trygghetssystemet som hör till den nordiska välfärdsmodellen skall täcka upp för familjerna vid risksituationer och förebygga fattigdom och ojämlikhet (jmf. Lindberg, Nygård & Nyqvist, 2018; Social- och hälsovårdsministeriet, 2013). Lindberg m.fl. (2018) påpekar att avslag på förmåner och service vid t.ex. sjukdom kan ge en negativ bild av välfärdssystemet, vilket ses i följande citat:

Det känns som att det nutida samhället är uppbyggt ganska långt så att de fattiga ska hållas fattiga. Att hålla människor i fattigdomsfällan är som systematiskt, strukturellt och psykiskt våld. Sorgligt nog känns det som att de som anordnat denna tävling vet väldigt lite om oss allra fattigaste och vår situation. – Nummer 19

6.3 Copingstrategier

Jag har valt att analysera vilka copingstrategier som barnfamiljerna använder för att hantera den ekonomiska stressen. Copingstrategier har jag delat in i *ekonomiska copingstrategier*, *tankemässiga copingstrategier*, *sociala nätverk* samt *hjälp från samhället* (socialt arbete och den tredje sektorn). Enligt Antonovsky (1987) kan den ekonomiska stressen kopplas till makroekonomiska recensioner och politiska förändringar såsom nedskärningar i sociala förmåner. Fattigdom är en omständighet som sätter individens kapacitet att hantera bekymren på prov. Enligt Antonovsky (1987) är det väsentliga hur man hanterar en situation med stressorer, snarare än vad det leder till. Coping faller under teorin om salutogenes där man rör sig mot det friska i tillvaron, utan att för den skull utesluta det som stressar. Hur föräldrar använder sina copingstrategier är av betydelse eftersom coping inom familjen har visat sig potentiellt stärka familjens resurser och skydda familjen från skadliga konsekvenser (McCubbin m.fl., 1980, refererad i Maupin m.fl., 2010).

Ekonomiska copingstrategier

Till kategorin ekonomiska copingstrategier har jag samlat ihop olika ekonomiska strategier som jag hittade i materialet. Dessa strategier kan jämföras med ekonomisk kapabilitet som går ut på planering av ekonomin, arbete och konsumtion (Sherraden, 2010). I följande citat framgår olika ekonomiska copingstrategier som att leva sparsamt, arbeta, spara inför sämre tider och sälja det som anses som onödig egendom. Ekonomisk kapabilitet utgår från de idéer som ekonomen Sen och filosofen Nussbaum har om inneboende kapabiliteter kombinerade med yttre omständigheter som bidrar till möjligheter. Följande citat kan ses som ekonomisk kapabilitet:

Alla dessa år gick ut på att fundera ut alla möjliga sätt, hur man skall klara dagar, veckor, månader. Att sälja alla överlopps grejer gav en liten extra inkomst. – Nummer 3

Nuförtiden är mina barn unga vuxna. När de ännu bodde hemma, sparade jag till varje barns bankkonto underhållsbidrag och handikappbidrag till "svåra tider". Några tusenlappar inför då de skulle bli självständiga. – Nummer 2

Det behövs enligt Sherraden (2010) förmågan (kunskap, färdigheter, förtroende och motivation) samt möjligheten (tillgång till gynnsamma ekonomiska produkter och institutioner) till att agera och skapa ekonomiskt välbefinnande. I följande två citat beskrivs ekonomisk kapabilitet som ekonomiska copingstrategier:

Jag är till naturen noggrann och sparsam. Jag gör inköpslistor och budgetar som vardagen levs inom. Detta är absolut en viktig strategi för att klara vardagen. – Nummer 45

Jag har sålt på Facebook alla möjliga sorters saker som jag inte behövt, för att få matpengar till mig själv och min familj. Varje par skor, jacka och överlopps kaffemugg. Jag har samlat in kläder från bekanta också och sålt dessa på lopptorg. – Nummer 22

Arbete kan också fungera som en copingstrategi och ge goda utfall för föräldern och barnen. Lindberg m.fl. (2019) studie påvisar att heltidsarbete korrelerar positivt med föräldrarnas copingresurser. Förvärvsarbete i familjer med låga inkomster får också positiva följder för barnen (Maupin m.fl., 2010). Arbete ger enligt Millar & Ridge (2010) föräldrar bl.a. bättre självkänsla, erfarenheter och bättre livskvalitet. Barnen uppskattar också de ökade inkomsterna och mer ekonomisk frihet. Arbete utgör också social inkludering och minskar stigma med mottagande av utkomststöd. I följande citat säger en mamma att möjligheten till att stödja sina barn ekonomiskt är en motivationsfaktor för henne att ta emot jobb, trots att hon inte själv behöver så mycket inkomster:

Möjligheten att stödja mina barn ekonomiskt är också min största motivationskälla när jag söker mig till arbetslivet. Själv har jag vant mig att leva med lite och behöver egentligen heller inget. – Nummer 2

Konsumtion är också en copingstrategi som underlättar vardagen fastän det inte finns så mycket pengar (se Hamilton, 2012). Konsumtionen kan stärka självkänslan och utgöra empowerment. Det som konsumeras behöver inte heller betalas av familjerna själva om de får sakerna betalda av sina stödnätverk som en mamma nämner:

Ibland har vi fått hjälp från min mamma, som tycker om att köpa kläder åt barnen och nu som då mat åt oss. Vi vill inte själva be henne om pengar eller kläder, men vi är tacksamma över hennes hjälp. – Nummer 3

Tankemässiga copingstrategier

Kognitiv omarbetning eller omvärdering av den nuvarande stressfulla situationen tillsammans med socialt stöd och mottagande av hjälp från andra har visat sig inverka positivt på föräldravanorna (McKelvey m.fl., 2002, refererad i Maupin m.fl., 2010). I Lindberg, Nygård & Nyqvists (2018) studie lyfts inre copingstrategier såsom kämparanda fram. Framtidstro och tankesättet att det kommer ordna sig i slutändan beskrivs som inre krafter. I följande citat nämns inställningen till situationen som en inre kraft och kan hänföras till *känsla av sammanhang* (Antonovsky, 1979).

Som tur var trivdes vi alla tillsammans och familjen har alltid varit vår räddning. Vi lärde oss att glädjas även åt det lilla och vara nöjda med lite. – Nummer 3

Mitt liv har handlat om att klara sig från ena stunden till den andra. På ett eller annat sätt har jag lyckats, eftersom jag är här och nu, då jag skriver min berättelse. – Nummer 22

Sociala nätverk

Att använda de sociala nätverk man har är ett sätt att hantera sin situation som annars präglas av skam och mindervärdeskänslor till följd av fattigdom (se Scheff & Starrin, 2013). De sociala nätverken utgör också en del av det subjektiva välbefinnandet (Allardt, 1976). När det sociala trygghetssystemet inte längre förmår motsvara behoven hos de barnfamiljer som drabbas hårdast av nedskärningar i förmåner och service, måste familjerna förlita sig på tredje sektorn och sociala nätverk som de har (Lindberg, Autto & Nygård, 2019). I följande citat beskrivs betydelsen av sociala nätverk vid ekonomiska svårigheter:

Min mamma och syster har lagt tillsammans 150 euro till barnens konton på julen och födelsedagar. Barnen har köpt telefoner med sina besparingar och datorer nästan helt själva, eller fått i julklapp av mig eller partnern. Till de två barnen med specialbehov har jag fått datorer från en stiftelse. – Nummer 2

Som arbetslös har jag tid och gör mycket frivilligarbete och går till ett par kamratstödgrupper. Dessa innehåller också gratis eller förmånliga möjligheter till rekreation med olika evenemang eller korta resor. I frivilligarbete och olika kamratgrupper träffar jag människor och saknar inte så mycket egna, nära vänner som bor långt borta. – Nummer 2

Hjälp från samhället

Enligt Harslöf & Ulmestig (2013) framhäver ekonomisk stress de styrkor som familjerna besitter i samspelet med andra och samhället. Familjernas rätt till ekonomisk hjälp vid kriser tryggas i Barnskyddslagen 2007/417 och därmed kan socialt arbete också ses som en ekonomisk copingstrategi att ta till. Utkomststöd till barnens hobbyverksamheter nämns av två av mammor ur materialet. Med tanke på deras barns subjektiva välbefinnande och inkludering bland jämnåriga är dessa stöd viktiga med tanke på att mammorna inte kanske skulle ha råd att bekosta hobbyerna annars (se Hakovirta & Rantalaiho, 2012):

Mitt andra barn är en gång i veckan med i en hobbyverksamhet, som jag får förebyggande utkomststöd för från socialbyrån. – Nummer 19

Slutet av månaden och november känns skrämmande med tanke på utkomsten; som tur är får jag pengar från barnskyddet som täcker min dotters hobby. – Nummer 12

Ett socialt problem kännetecknas enligt Meeuwisse & Swärd (2013) bl.a. av att det i samhället råder en uppfattning om att problemet bör åtgärdas. Andra människors vilja att hjälpa inom frivilliga organisationer framgår i följande citat:

Av en underlig slump och ett möte kom vår familj med på en hjälporganisations lista. Helt och hållet främmande människor började hjälpa vår familj. Presentkort till affärer började dimpa ner i postinkastet, mindre och ibland större summor. Ibland väntade ett paket på posten som det fanns kläder och mat inuti. Hjälporganisationen hade en gång samlat som donation en hel bil med saker. Till först trodde vi inte att detta under ens var sant! Bilen tömdes av ett gäng och där var allt möjligt från linnekläder till tvättmedel, nästan allt som vår familj så väl behövde. – Nummer 3

En del familjer i Lindbergs, Autto & Nygårds (2019) studie hade inget stödnätverk till följd av långa avstånd till släkten eller mor- och farföräldrarnas hälsomässiga tillstånd. För dessa familjer är tredje sektorn desto viktigare stödnätverk. I resultaten framgick berättelser om den tredje sektorns hjälp:

Jag har gått och tiggat också i församlingen. Där fanns en söt och hjärtlig diakon, som betalade några räkningar och gav matkuponger. – Nummer 22

Församlingens matutdelning ordnas varannan vecka och den fungerar också lite som ett tidsfördriv. – Nummer 19

Efter att nu ha analyserat mina forskningsfrågor med citat ur *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailu 2019* och rett ut hur fattigdomen upplevs, vilka risker som finns samt hur familjerna hanterar sin fattigdom övergår jag till en sammanfattande diskussion av dessa i kapitel 6.

7. Diskussion

Syftet med avhandlingen är att förklara barnfamiljers fattigdom i dagens Finland. Förklaringen görs genom att undersöka hur barnfamiljer med låga inkomster upplever den subjektiva fattigdomen, vilka risker som finns inom samhället och familjen för att bli fattig samt vilka copingstrategier de använder för att bemästra fattigdomen. Syftena är också att förklara hur det subjektiva välbefinnandet påverkas av låga inkomster bland barnfamiljerna. Även hur socialt arbete kan hjälpa socioekonomiskt utsatta barnfamiljer är ett syfte. I detta kapitel diskuterar jag vad jag kommit fram till i min kvalitativa innehållsanalys och delar in slutsatserna i en resultatdiskussion, metoddiskussion och en avslutande diskussion. I resultatdiskussionen sammanfattar jag de övergripande resultat jag funnit i den kvalitativa innehållsanalysen och hur väl dessa stämmer överens med tidigare forskning och teorier. Resultaten som jag presenterade i föregående kapitel delades in enligt mina tre forskningsfrågor. Min resultatdiskussion följer samma ordning. I metoddiskussionen diskuterar jag hur analysmetoden bidragit till de resultat jag fått. I den avslutande diskussionen diskuterar jag avhandlingens resultat på en allmän och samhällelig nivå och ger förslag på fortsatt forskning inom ämnet.

7.1 Resultatdiskussion

I detta kapitel diskuterar jag de resultat jag kommit fram till. Resultaten stämde långt överens med tidigare forskning och teorier jag presenterat. Jag redogör i kapitlet vilka dessa är. Citaten ur materialet gav en djupare förståelse för forskningsfrågorna. Min första forskningsfråga var att reda ut hur subjektiv fattigdom upplevs av barnfamiljerna. Mångsidiga definitioner av att vara subjektivt fattig kan ses i resultaten. Bl.a. hur fattigdomen inverkar på välbefinnandet, hur man måste bära sig åt för att klara av vardagen samt vad som lett till fattigdomen framgick. Samhället idag beskrevs av deltagarna som att man skall vara produktiv och konsumera för att kunna vara delaktig. Utanförskap är konsekvensen av att inte kunna konsumera det som är nödvändigt för välbefinnandet och som anses höra till för att inkluderas i sin sociala omgivning. Detta stämmer överens med t.ex. Lammi-Taskula & Karvonens (2014) forskning. Missnöje med sin objektiva livskvalitet kan man i resultaten se att också skapar missnöje med den subjektiva livskvaliteten,

vilket Riihinen (2002) också påpekar. Stress över att inte kunna införskaffa nödvändigheter till hushållet, unna sig rekreation i form av resor och istället leva sparsamt och enformigt försämrar det subjektiva välbefinnandet enligt deltagarna. Enligt Leinonen, Solantaus & Punamäkis (2002) och Karvonen & Salmis (2016) studier förekommer det mera psykiska bekymmer bland föräldrar med låga inkomster än hos andra föräldrar. Psykiska bekymmer hos föräldrarna till följd av oron över hur man skall få ihop ekonomin framgick också i resultaten.

Skammen över att inte ha råd med det som anses vara standard i samhället beskrevs i form av bl.a. mindervärdeskänslor. Enligt Scheff & Starrin (2013) har stigmat att vara fattig funnits med sedan länge tillbaka och har ännu inte suddats ut. Deltagarna i studien beskrev olika sätt de försökt dölja sin fattiga situation på, vilket Scheff & Starrin anser är kännetecknande för fattiga. Fattigdomen beskrevs av en del av deltagarna som att den utgör hela deras identitet och att man inte vill prata om det ens med sin närmaste omgivning. Att som förälder förklara för sina barn vad man inte har råd med beskrevs som smärtsamt, vilket också framkom i Isola, Roivainen & Hiilamos (2020) studie. Barnen får redan i lågstadieåldern dölja familjens ekonomiska situation för sina jämnåriga p.g.a. skam. I resultaten upplevde inte alla hjälpen de fick från samhället som enbart positiv, utan det framkom också en skam över att ansöka samt ta emot ekonomiska bidrag eller aktiviteter. En deltagare nämnde medvetenheten om att hjälpen hennes familj får grundar sig på barnets handikapp som skam.

Enligt Hakovirta & Rantalaiho (2012) är konsumtionen viktigt för barnens vänskapsrelationer och mammorna i materialet jag analyserat nämnde jämförelser med andra familjers konsumtion. Jämförelserna med andra skapar känslor av utanförskap både hos barnen och föräldrarna enligt resultaten. Townsend (1979) definierar fattigdom som ett hinder för att kunna fungera i det samhälle man lever i. Flera deltagare nämnde skuldsatthet och betalningsanmärkningar som hinder för familjen att fungera i samhället och t.ex. flytta till en ny bostad. Byråkratiska processer som upplevs utmanande i en redan kämpig vardag framgick. Utlämnande av privat information för att erhålla ekonomiska bidrag och krångliga ansökningsprocesser är enligt Lindberg, Nygård & Nyqvist (2018) utmanande för familjer i en svår situation.

Vilka risker som finns i samhället och inom familjen för fattigdom var min andra forskningsfråga. Jag hittade flera liknande resultat som i den tidigare forskningen. I likhet med Bonolis (2006) forskning om nya risker påvisar resultaten att kombination av arbetsliv och

familjeliv är en risk i dagens samhälle. Mycket hänger på att dagvården och arbetstiderna passar in i familjens vardag (se även Millar & Ridge, 2016). Särskilt för de ensamstående föräldrarna är det ett pusslande som inte lyckas för alla. Osäkra arbetsförhållanden, ensamt föräldraskap och hälsoproblem visade sig enligt resultaten vara riskfaktorer för fattigdom. Arbetsförhållanden som är osäkra ger en oviss framtid och en låg inkomst. Att äntra arbetsmarknaden var enligt forskning jag presenterade till stor del beroende av utbildningsnivå och korta anställningsförhållanden var ett hinder att bli anställd på nytt (se Larsen, 2013; Karvonen & Salmi, 2016). I resultaten beskrevs svårigheter att bli anställd, sjukdomar och den ensamhet som ensamstående mödrar upplever. Stramhet i det sociala trygghetssystemet som jag analyserat som en risk hade enligt några deltagare lett till minskad tillit till systemet. T.ex. indragen subjektiv dagvårdsrätt och minsta belopp av barnbidrag för familjer med ett barn var två saker som nämndes.

Befolkningsförbundet (2018) rapporterade i likhet med detta om ett missnöje hos föräldrarna med familjepolitiken efter olika nedskärningar. Även Lindberg, Nygård & Nyqvist (2018) hävdar att avslag på förmåner och service kan ge en negativ bild av välfärdssystemet, samt minska välbefinnandet hos familjer med till exempel en sjukdom.

Vilka copingstrategier som föräldrar använder under ekonomisk press var min tredje forskningsfråga att reda ut. De copingstrategier som användes av föräldrarna var såväl ekonomiska som tankemässiga. Planering av ekonomin, hjälp från vänner, släkt, tredje sektorn arbete och konsumtion var praktiska strategier. En inställning till sin situation som att det på något sätt löser sig är en sorts inre copingstrategi, som också framgick i Lindberg, Nygård & Nyqvists (2018) studie. En deltagare i studien beskrev mottagande av materiella saker som en copingstrategi. Fastän det är svårigheter med att konsumera när det inte finns tillräckligt med pengar kan konsumtion fungera som en copingstrategi (se Hamilton, 2016). I likhet med Millar & Ridges (2016) studie uppgav en deltagare att arbete ger mer ekonomisk frihet åt barnen och därmed är arbete en sorts copingmetod.

Det finns ekonomisk hjälp i samhället att få och den kan vara både i form av materiella saker och upplevelser. Förnödenheter från tredje sektorn, gratis aktiviteter eller ekonomisk hjälp av socialen är några som framgick i resultaten. Lindberg, Nygård & Nyqvist (2018) nämner *yttre copingstrategier* som man får från omgivningen. Hjälp från sociala nätverk är en viktig copingstrategi för många barnfamiljer med svag ekonomi (jmf. Lindberg, Autto & Nygård, 2019;

Lindberg, Nygård, Nyqvist, 2018). Enligt Lindberg, Autto & Nygårds (2019) forskning tenderar finlandssvenskar ha lättare att söka ekonomiskt stöd för sin fattigdom från sitt sociala nätverk än finskspråkiga. I resultaten påpekade en deltagare att hon som finländare får klara sig själv utan släktens hjälp. Efter att ha summerat mina resultat utifrån forskningsfrågorna kommer jag till näst att diskutera metoden som använts i analysen.

7.2 Metoddiskussion

I detta kapitel diskuterar jag den kvalitativa analysmetod jag använt. Styrkan med att använda materialet *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailu 2019* var att det fanns 89 stycken berättelser som jag kunde välja bland och teman i berättelserna var högaktuella för mina forskningsfrågor. Det var också lätt att välja bort de berättelser där deltagaren inte hade barn eller inte nämnde föräldraskapet aktivt. Tillgången till berättelser var alltså enkel och jag hade inga bortfall som kan man ha om man samlar in ett eget material och t.ex. skickar ut egna enkäter. Jag nådde en djupare beskrivning av fattigdomen genom att använda abduktiv forskningsansats efter att jag skapat mina huvudkategorier i enlighet med forskningsfrågorna. Enligt Jacobsen (2017) når man med beskrivande ord av verkligheten en nyansrikedom. Jag hittade olika sorters copingstrategier tack vare abduktion. Även med forskningsfrågan om subjektiv fattigdom resulterade det i mångsidiga underkategorier om bl.a. utanförskap tack vare abduktion. Med abduktion skapade jag underkategorin *stramhet i det sociala trygghetssystemet* till huvudkategorin risker, fastän det skulle ha passat in under huvudkategorin subjektiv fattigdom också. Jag valde att analysera stramhet i sociala trygghetssystemet som en risk för fattigdom trots att det också handlar om subjektiva upplevelser. Därmed kan jag konstatera att det stämmer som Jacobsen (2017) påpekar att kvalitativ forskning kännetecknas av öppenhet.

Resultaten ur analysen går att koppla till tidigare forskning och teorier om de ämnen som forskningsfrågorna berör. Resultaten över den subjektiva fattigdomen, riskerna som finns för fattigdom samt copingstrategierna stämmer överens med tidigare forskning. Fejes & Thornberg (2019) påpekar att deduktion inte behöver bidra till nya resultat. Deduktion användes till stor del för att analysera forskningsfrågorna, samtidigt som jag induktivt skapade en del underkategorier.

Fejes & Thornbergs (2019) beskrivning av kvalitativ analys stämmer överens med min analys. Jag plockade ut mindre textenheter ur ett stort sammanhang som beskrivs i texterna. Jag kunde förklara fenomen som subjektiv fattigdom med korta, men väl beskrivande citat.

Forskningsfrågorna består av breda begrepp, som med kvalitativ innehållsanalys kan förstås med mindre enheter. Sammanfattningsvis lämpade sig kvalitativ innehållsanalys med en abduktiv forskningsansats väl för de resultat jag ville komma fram till.

7.3 Avslutande diskussion

Syftet med denna avhandling var att förklara barnfamiljers fattigdom i dagens Finland. Den första forskningsfrågan handlade om barnfamiljers subjektiva fattigdom. Inom ramen för subjektiv fattigdom analyserade jag även hur det subjektiva välbefinnandet påverkas av fattigdom. Precis som Kallio & Hakovirta (2020) förklarar är bristen på pengar långt ifrån den enda innebörden av att vara fattig. Fattigdomen påverkar många områden i en människas liv och formar hur individen ser på sig själv. Subjektiv fattigdom beskrevs mångsidigt med känsloupplevelser av mammorna i materialet *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailu 2019*. Resultaten kan hänföras till Allardts (1976) teori om välbefinnande och man ser att fattigdomen påverkar aspekterna *having, loving* och *being* hos deltagarna. Av resultaten kan också konstateras att fattigdomen medför känslor av utanförskap och en identitet som präglas av den knappa ekonomin. Känslan att ha stagnerat i fattigdomen var en upplevelse som flera deltagare nämnde. Därtill kan politiska riktlinjer som styr föräldrars arbetsliv, förmåner m.m. anses vara ogynnsamma för en del föräldrar. På lång sikt tycks det också vara de fattigaste familjerna som drabbas mest av olika recensioner och nedskärningar. Enligt forskning och enligt de berättelser som finns i mina resultat kan följden i värsta fall vara att tappa tilltron till välfärdssystemet (se Lindberg m.fl. 2019). Välfärdssystemet har ändå en viktig roll i att minska fattigdom och öka jämlikhet (Isola m.fl.,2020).

Det är intressant att se nyanserna av subjektiv fattigdom när de berörda människorna själva får sätta ord på det såsom i citaten i resultatdelen. Därmed vore det ett ämne för fortsatt forskning av barnfamiljers fattigdom att studera närmare hur föräldrarna eller barnen själva definierar sin egen

fattigdom. I kapitlet om fattigdom som ett socialt problem konstaterades att alla de politiska riktlinjer som dras formar individens ekonomiska utgångsläge med allt från arbetsmarknadspolitik till familjepolitik. Därtill nämnde en deltagare i resultatdelen att det känns som att beslutsfattarna inte känner till situationen för de som har det sämst socioekonomiska ställt. Behovet att studera subjektiv fattigdom är därmed viktigt för att politiskt beslutsfattande skall hjälpa de som är mest socialt utsatta.

Att reda ut vilka risker som finns i samhället och inom familjen för att bli fattig var min andra forskningsfråga. Jag kan konstatera att välfärdssystemet i Finland inte gynnar alla barnfamiljer på det sätt som målet är enligt bl.a. Social- och hälsovårdsministeriet (2013). Fastän en förälder jobbar hårt, kan anknytningen till arbetsmarknaden vara svag av många olika orsaker. Sjukdom, långtidsarbetslöshet, kortare anställningsförhållanden och en låg utbildning är sådant som sätter käppar i hjulen för att förtjäna en inkomst som åtminstone stiger över gränsen för fattigdom. En av konsekvenserna av att inte lyckas kombinera familjelivet med arbete är t.ex. att föräldrarna inte kan ta emot vilka arbeten som helst, lämnar kvar i lågavlönade och kortvariga arbeten eller inte hinner studera. Jag kan konstatera att det är en risk i dagens samhälle för barnfamiljer om kombinationen försvåras av något skäl (se Lindberg, 2019). Nedsärningar och avslag på förmåner och service drabbar tyvärr de mest utsatta barnfamiljerna hårdast. Det sociala trygghetssystemet med service och utbetalningar är ändå på många vis en möjlighet för föräldrarna att skaffa barn, kunna arbeta eller vara hemma med sina barn. Att vara två föräldrar i ett hushåll kan konstateras ge bättre ekonomiskt utgångsläge för en familj. De ensamstående mammorna vars citat framkom i resultaten visade på vilket sätt ensamheten utmanar vardagen. Om barnens eller föräldrarnas hälsa sviktar innebär det också att tryggheten av inkomsterna genom deltagande i arbetslivet inte är en självklarhet. Därtill medför ohälsan att ansökningsprocesser för förmåner och service utgör en till belastande faktor.

Sammanfattningsvis är fattigdom ett socialt problem som kan åtgärdas med politiska riktlinjer och samhällsligt arbete. Enligt den forskning som presenterats i denna avhandling har socialt arbete många verktyg att korrigera de brister som fattigdomen skapat. Det kan konstateras att det inte endast är överföring av pengar som är den hjälp familjer kan få vid fattigdom. All den hjälp socialt arbete har att erbjuda kan fungera som copingstrategier med vilka familjerna bemästrar fattigdomen. Främjande av individens ekonomiska resurser och ökande av välbefinnande kan

uppnås med interventioner från socialt arbete. Copingstrategier är ett aktuellt ämne i dagens samhälle med tanke på att det sociala trygghetssystemet inte helt kan trygga alla familjers ekonomiska och sociala välbefinnande. I fortsatta studier kunde därför undersökas fattiga barnfamiljers upplevelser av resurserna de får från socialt arbete och på vilka sätt de utgör copingstrategier.

Material

Turunen, Elina (Helsingin yliopisto) & Isola, Anna-Maria: Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä - kirjoituskilpailu 2019 [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2020-11-25). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3475>

Litteratur

Ahrendt, D., Blum, S. & Crepaldi, C. (Eds) (2015). Families in the Economic Crisis: Changes in Policy Measures in the EU, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
DOI:10.2806/171730

Akademikerförbundet SSR (2014). *Global definition av socialt arbete*. Hämtad 19.2.2022 från https://akademssr.se/sites/default/files/files/global_definition_socialt_arbete.pdf

Allardt, E. (1976). Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Helsinki: WSOY.

Antonovsky, A. (1987). Hälsans mysterium. NATUR OCH KULTURS PSYKOLOGIKLASSIKER.

Bardy, M. (2013). *Lastensuojelun ytimissä*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=

Barnskyddslag (BSL 2007:417). Finlex. <https://finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2007/20070417>.

Befolkningsförbundet (2018). *Perhebarometri 2018*. Helsingfors: Befolkningsförbundet.

Bryman, A. & Nilsson, B. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder* (Upplaga 3.). Stockholm: Liber.

Chase, E. & Walker, R. (2013) *The co-construction of shame in the context of poverty: beyond a threat to the social bond*. *Sociology*, vol 47, nr. 4, s. 739-754

Daly, M. & Kelly, G. (2015). *Families and poverty: Everyday Life on a Low Income*, s. 152—154, 160—161. Bristol University Press, 2015.

Eskelinen, N. & Sironen, J. (2017). *Köyhyys- syitä ja seurauksia. Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto EAPN-Fin*. <http://www.eapn.fi/wp-content/uploads/2013/04/Koyhyys-syita-ja-seurauksia-2017.pdf>

Fejes, A. & Thornberg, R. (2019). *Handbok i kvalitativ analys* (Upplaga 3.). Liber AB.

Finlands forskningsetiska delegation (2019). *Etiska principer för humanforskning och etikprovning inom humanvetenskaperna i Finland— Forskningsetiska delegationens anvisningar 2019*. Forskningsetiska delegationens publikationer 3/2019. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Etikprovning_inom_humanvetenskaperna_2020.pdf

Hakovirta, M., Kuivalainen, S. & Rantalaiho, M. (2013). *Welfare State Support of Lone Parents- Nordic Approaches to a Complex and Ambiguous Policy Issue*, s. 50—74 i: Harslöf, I. & Ulmestig, R. (Eds) (2013). *Changing Social Risks and Social Policy Responses in the Nordic Welfare States*, Palgrave MacMillan, Hampshire.

Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. (2012). *Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia | 124. Kelan tutkimusosasto, Helsinki 2012. Hämtad 31.1.2023 från:

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37848/Tutkimuksia124.pdf>

Halme, N. & Perälä, M-L. (2014). *Lapsiperheiden huolet ja avunsaanti* s. 216— 226 i: Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. (2014) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki 2014.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116712/THL_2014_21Teema.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Hamilton, K. (2012) “Low-income Families and Coping through Brands: Inclusion or Stigma?” *Sociology* 46 (1): s. 74—90. DOI:10.1177/0038038511416146

Harslöf, I. & Ulmestig, R. (Eds) (2013). *Changing Social Risks and Social Policy Responses in the Nordic Welfare States*, Palgrave MacMillan, Hampshire

Heino, T. (2008) *Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Selvitys Lastensuojelun kehittämisohjelmalle*. STAKESIN TYÖPAPEREITA 9/2008. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus, s. 12, 26—27, 48. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75318/T9-2008-VERKKO.pdf>

Härkönen, J., Lappalainen, E. & Jalovaara, M. (2016) “Double Disadvantage in A Nordic Welfare State: A Demographic Analysis of the Single Mother Employment Gap in Finland, 1987–2011.” *Stockholm: Stockholm Research Reports in Demography* 2016: 11. http://www.suda.su.se/polopoly_fs/1.289744.1481288611!/menu/standard/file/SRRD_2016_11.pdf

Isola, A-M, Roivainen, I. & Hiilamo, H. (2020). *Lone mothers’ experiences of poverty in Finland - a capability approach*. <https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.1080/2156857X.2020.1813192>

Jacobsen, D. I. (2017). Hur genomför man undersökningar?: Introduktion till samhällsvetenskapliga metoder. Studentlitteratur.

Juby, C. & Rycraft J.R. (2004). Family Preservation Strategies for Families in Poverty. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services*

Kallio, J. & Hakovirta, M. (2020). Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. VASTAPAINO. Tampere 2020.

Kananoja, A., Lähteinen, M. & Marjamäki, P. (2011). Sosiaalityön käsikirja (3. uud. laitos.). Helsingfors: Tietosanoma.

Kangas, O. & Ritakallio, V-M. (2008). Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa. 61/2008 Sosiaali- ja terveysturvan selosteita. Kelan tutkimusosasto https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10250/3426/Selosteita61_nettti.pdf

Karvonen, S. (2018). *Koetun hyvinvoinnin tila tunnuslukujen valossa. Suomalaisten hyvinvointi 2018*. INDIKAATTORIKATSAUS. S. 96—99.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137684/SH%202018_5%20Koetun%20hyvinvoinnin%20tila%20tunnuslukujen%20valossa%20_%20S%20Karvonen.pdf?sequence=1

Karvonen, S. & Salmi, M. (2016). *Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla*. TYÖPAPERI 30/2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131589/URN_ISBN_978-952-302-742-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kuivalainen, S. (2013). *Toimeentulotuki 2010-luvulla. Tutkimus toimeentulotuen asiakkuudesta ja myöntämiskäytännöistä*. RAPORTTI 9/2013. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, s. 5, 161—164, 168—170. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104474/URN_ISBN_978-952-245-866-7.pdf

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. (2014). Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki 2014.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116712/THL_2014_21Teema.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Larsen, A. C. (2013), s. 116—139 i: Harslöf, I. & Ulmestig, R. (2013). *Changing Social Risks and Social Policy Responses in the Nordic Welfare States*, Palgrave MacMillan, Hampshire.

Lazarus, R. S. (1993). *Coping theory and research: Past, present, and future*. *Psychosomatic Medicine*, 55, s. 234—247 <https://www.sunswlondon.nhs.uk/wp-content/uploads/2013/01/Coping-Process-Theory.pdf>

Leinonen, A. J., Solantaus T. S. & Punamäki, R-L. (2002). The specific mediating paths between economic hardship and the quality of parenting. <https://doi.org/10.1080/01650250143000364>

Lindberg, M. (2021). *Staying Afloat. Studies on the subjective wellbeing and coping strategies of families with children in Finland*. Åbo Akademi University. Hämtad 27.2.2022 från: https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/180192/lindberg_marja.pdf?sequence=1

Lindberg, M., Nygård, M. & Nyqvist, F. (2018). *Risks, coping strategies and family wellbeing: evidence from Finland*. *International Journal of Sociology and Social Policy*. Vol. 38 No. 11/12, s. 1116—1132 <https://doi.org/10.1108/IJSSP-04-2018-0064> Download as .RIS

Lindberg, M., Nygård, M., Nyqvist, F. & Lammi-Taskula, J. (2019). *Economic strain and parental coping – evidence from Finland. Taloudellisen ahdingon vaikutukset vanhemmuuteen suomalaisen tutkimusaineiston valossa*. *European Journal of Social Work* Volume 24, 2021, s. 442—455 <https://doi.org/10.1080/13691457.2019.1699779>

Lindberg, Autto & Nygård. (2019). Lapsiperheiden kotitalouden strategiat taloudellisen epävarmuuden ja perhepoliittisten muutosten aikana

Maupin, A. N., Brophy-Herb, H. E. Schiffman, R. F. & Bocknek E. L. (2010). *Low-Income Parental Profiles of Coping, Resource Adequacy and Public Assistance Receipt: Links to Parenting* <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2010.00594.x>

Meeuwisse, A. & Swärd, H. (red.) (2013). *Perspektiv på sociala problem. Andra omarbetade utgåvan*. Natur & Kultur, Stockholm.

Millar, J. & Ridge, T. (2013) “Lone Mothers and Paid Work: The ‘Family-work Project’.” *International Review of Sociology* 23 (3), s. 564—577 <https://doi.org/10.1080/03906701.2013.856161>

Nationalencyklopedin (u.å.) *Sociala problem*. Hämtad 8.2.2023 från:
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/sociala-problem>

Nussbaum, M. C. (2011) Att främja kapabiliteter. Karneval förlag.

Nyby, J., Nygård, M., Autto, J., Kuisma, M. & Blum, S. (2018). *The role of discourse in family policy reform: The case of Finland*. Critical Social Policy 2018, Vol. 38(3): 567–588. SAGE. s. 567—568, 576—583. <https://journals-sagepub-com.ezproxy.vasa.abo.fi/doi/pdf/10.1177/0261018317745609>

Nygård, M. (2020). Valfärdsstat i förändring. Socialpolitiska reformer i Västeuropa på 2000-talet. Studentlitteratur.

Saari, J. (2011). Hyvinvointi- Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Gaudeamus 2015.

Saari, J. (2015). Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Gaudeamus.

Salmi, M. & Kestilä, L. (2019). *Toimeentulokokemukset ja hyvinvoinnin erot alakoululaisten perheissä. Tuloksia Kouluterveyskyselyn 2017 vanhempien aineistoista*. TYÖPAPERI 22/2019. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-365-6>

Sauli, H. (2001). *Tulot ja työ- lapsi- ja lapsiperheväestöstä katsottuna*, s. 31—40 i: Bardy, M., Salmi, M. & Heino, T. (2001). Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES. Raportteja 263, 2001. <https://core.ac.uk/download/pdf/12357669.pdf>

Scheff, T. J. & Starrin, B. *Ett emotionssociologiskt perspektiv på sociala problem: skam och utsatthet*, s.186—200 i verket: Meeuwisse, A. & Swärd, H. (red.) (2013). Perspektiv på sociala problem. Andra omarbetade utgåvan. Natur & Kultur, Stockholm.

Schröder, C. (2020). *Emotional labour in Social Work*, s. 119—122, 125—127, 134 i: Frost, L., Magyar-Haas, V., Schoneville, H. & Sicora, A. (2020). Shame and Social Work: Theory, Reflexivity and Practice. Bristol University Press, Policy Press.

Sen, A. (1999) Utveckling som frihet. Bokförlaget Daidalos AB.

Sherraden, M. (2010) *Financial capability: What is it, and how can it be created?* University of Missouri. St. Louis center for social development. CSD working paper No. 10-17. DOI: <https://doi.org/10.7936/K7SX6CQX>

Sherraden, M., Jacobson Frey, J. & Birkenmaier, J. (2016) s. 116 i verket: Xiao, J.J. (2016) *Handbook of Consumer Finance Research*. Springer International Publishing Switzerland 2016. DOI: 10.1007/978-3-319-28887-1_10

Socialvårdslag (SHL 2014:1301). Finlex. <https://finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2014/20141301#L3P26>.

Stadsrådet. Regeringsprogrammet 2019. Valtioneuvosto.fi. Tillgänglig på: <https://valtioneuvosto.fi/sv/marin/regeringsprogrammet>

Statistikcentralen (2023). Statistik över levnadsförhållanden 2022. Hämtad 2.4.2023 från: <https://www.stat.fi/sv/publikation/cl8lp8xaorjoa0cw1txm8lp9>

Vaalavuo, M. & Moisio, P. *Tuloerojen ja suhteellisen köyhyyden kehitys*, s.98-99 i: Vaarama, M., Karvonen, S., Kestilä, L., Moisio, P. & Muuri, A. (2014). *Suomalaisten hyvinvointi 2014*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Juvenes print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Viitasalo, K. (2019). *Mistä taloussosiaalityössä on kyse? s. 8–15* i: Zechner, M., Karjalainen, S. & Viitasalo, K. (Eds.) (2019) *Avauksia taloussosiaalityöstä*. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7780-1>